

NIEUWLANDE IN OORLOGSTIJD

EN EEN HELE REGIO IN VERZET
ERE WIE ERE TOEKOMT?

ALBERT METSELAAR

Dat er iets bijzonders gebeurde,
in oorlogstijd, in Nieuwlande,
dat staat als een paal boven water.
Maar dat er ook iets bijzonders
gebeurde in een hele regio, niet
alleen in Nieuwlande en omstreken
maar van Hoogeveen tot rond de
Dedemsvaart en van de Nijstad tot
achter Nieuwlande, dat is minder
bekend. Het is in deze regio dat
Nieuwlande naam kon maken, maar
alleen als deel van die regio, en
dan vooral doordat er sprake was
van een sterk overtrokken beeld-
vorming. Er is genoeg bijzonders
gebeurd in Nieuwlande om ook
met een verantwoord beeld een
plaatsje in onze geschiedenis te
behouden.

Arnold Douwes (1906-1999), samen met Max Léons, Johannes Post en ds. Hoogkamp leidend in de opvang van onderduikers te Nieuwlande.

Stichting
Informatiecentrum Geschiedenis
Hollandscheveld & Hoogeveen e.o.

Lees ook: het interview met ds. Hoogkamp:

<https://www.albertmetselaar.nl/publicaties/1944hoogkamp.pdf>

Aan te bevelen: 'De L.O. in Hoogeveen. District, de Plaatselijke afdeling en provinciaal.'
Een boek van Albert Metselaar met verklaringen van de topmensen zelf.

© Albert Metselaar, Hoogeveen 2024. **Vijfde, opnieuw uitgebreide editie.**

Niets uit deze uitgave mag worden openbaar gemaakt en/of vermenigvuldigd, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Een sprockje, als inleiding. . . .

Er was eens een voetbalteam, dat regionaal kampioen werd. Er werd toen niet zoveel aandacht aan besteed, maar later wel. De keeper werd gehuldigd. Hij kreeg een bokaal. Het ging nog verder, zijn familie vertelde dat hij eigenlijk landelijk kampioen was, en dat ze dat als familie samen hadden bereikt, alleen de keeper en zijn familie. Het werd groot feest. De familie werd gehuldigd. De gemeente vond het geweldig, hoe de familie bezig was met die wedstrijd. De portemonnee werd getrokken en er kwam zelfs 100.000 euro op tafel, om een geweldige presentatie neer te zetten over hoe goed de keepers familie was geweest. Niemand was zo goed geweest! En de familie natuurlijk. Er kwam nog wel iemand vragen waarom het hele team niet naar voren werd gehaald, iemand die zelfs vertelde dat het om de keeper ging en niet om de familie, maar dat was natuurlijk een jalouse spelbedriver. Iedereen wist toch wat er was gebeurd? Er was zo vaak verteld dat de familie de beste van het land was, dat iedereen het geloofde. De rest moest zichzelf maar zien te redden. Dit is een waar verhaal. Dit als inleiding op het bijgaande onderzoek over Nieuwlande. Moge het hele team alsnog gehuldigd worden.

‘ERE WIE ERE TOEKOMT’

DE LANGE SCHADUW VAN EEN HOGE SOKKEL

©Albert Metselaar, 2024 albertmetselaar@home.nl

“Wat heb jij toch tegen Nieuwlande?” Ik heb helemaal niets tegen Nieuwlande. *“Jij moet altijd zo negatief doen over Nieuwlande!”* Inmiddels ben ik zover dat ik mensen feliciteer als ze denken dat ze me op gedrag aan moeten spreken, want dan is er blijkbaar niks inhoudelijks op het onderzoek aan te merken. Spreken over gedrag of opmerkingen in de sfeer dat het toch zo ‘jammer’ is dat ik iets schrijf of zeg, zegt vooral iets van het onbegrip van de zender van de boodschap. Helaas gaat dat inmiddels al erg ver. Zo gauw ogenschijnlijk onafhankelijke persmensen zich richten op Nieuwlande en dan contact opnemen over mijn onderzoek, gaat het doorgaans over de beginvraag, hierboven gesteld. Alsof er een noodzaak zou zijn om iets tegen Nieuwlande te hebben. Alsof ik een individueel probleem heb en dat zo zou moeten uitvechten. Onderzoeksjournalistiek is zeldzaam geworden. Nogal wat media nemen vooral over wat iemand enthousiast vertelt, zijn totaal niet kritisch op wat wordt gepresenteerd en gaan vooral geen navraag doen. Dat ben ik dus wel gaan doen. Met verbluffende resultaten. Vervolgens werd ik me bewust van een echt probleem. Dat heeft alles te maken met de titel: Ere wie ere toekomt.

Mijn familie van moederskant woonde rond de Eerste Wereldoorlog en daarvoor een flink aantal jaren te Nieuwlande. Als één van de weinige leerlingen van het dorp Hollandscheveld ging ik niet naar de middelbare school in Hoogeveen. Ik ging naar de MAVO in Nieuwlande. Daar heb ik een hele goeie tijd gehad. Ik had geen andere MAVO willen bezoeken, al kwamen we er daar achter dat mijn ouders me naar een andere school hadden moeten sturen. Dat haalde ik later wel weer in. Ik ben een stapelaar, zoals ze zeggen, en ben uiteindelijk 1^e graads afgestudeerd in de theologie en de kerkgeschiedenis. Dat historisch onderzoek van me, dat speelde ook al op de MAVO. Meneer Vogelaaar kon zijn best doen, maar als hij het had over de oorlog had ik vaak recenter boeken al gelezen. Hij studeerde toen theologie en kwam er amper meer aan toe. Het liep zoals het liep, maar toen was geschiedenis voor mij een vak dat geen uitdaging meer gaf. In die tijd leerde ik in Nieuwlande over wat voor goede dingen het dorp in de oorlog had gedaan. Ik ging mee in de stroom. Waarom zou ik twijfelen aan dat verhaal, en hoe het werd gebracht?

Langzamerhand werd het verhaal van Nieuwlande steeds grootser. Toen Lammert Huizing als eerste begon over de 400 Joodse onderduikers te Nieuwlande, begonnen bij mij de vragen te komen. Hij kon ze niet beantwoorden. Niemand kon dat. Net vooraf aan de corona-periode had ik erover een gesprek met Jan van der Sleen. De getallen konden gewoon niet kloppen, maar hoe controleer je het, hoe maak je het hard? En wie zou dat doen? Als inwoner van Nieuwlande was dat voor hem een stap te ver. Ik ben me er wel aan gaan wagen. De resultaten zijn hierna te lezen. Ik heb helemaal niets tegen Nieuwlande, maar waar ik wel wat tegen heb, dat werd me al doende ook duidelijk: onrechtvaardigheid. We zeggen ‘Ere wie ere toekomt, maar we weten amper wie en waarom de eer toekomt. Als Nieuwlande en Geesbrug ruim 80 Joodse onderduikers hadden, en Noordscheschut bracht er met het gebied Nieuweroord net zoveel onder, waarom zetten we Nieuwlande alleen op dat voetstuk? Als er 1000-1200 onderduikers werden opgevangen in Hoogeveen in totaal, waarom doen we dan alles voor Nieuwlande, en vergeten we al die andere

mensen die het zelfde deden? Waarom vragen we Getti Verbeet als ambassadeur voor Nieuwlande, en niet voor het hele District Hoogeveen van de LO? Waarom heel Nieuwlande? Waarom krijgen de 9,5% van de bevolking van Nieuwlande en Geesbrug die echt wat deden, niet de aandacht, maar het hele dorp, en waarom krijgt dat dorp, om hun herinnering levend te houden, 25.000 euro ondersteuning per jaar, en nog een kapitaal voor een theaterproductie, en stellen we niet eens vragen over de rest van het verzet in oorlogstijd? Waarom hebben we het nog over het verzetsdorp Nieuwlande, alsof heel Nieuwlande in verzet was, alsof het als enige zweeg, en doen we niets met al die anderen in de andere dorpen die werden doodgeschoten, gemarteld, naar kampen gestuurd, omdat ze zich in hadden gezet voor de medemens? Waarom houden we niet ook de terreur van de oorlog in herinnering? Waarom heeft Nieuwlande al die opklopperij nodig?

Wordt het niet eens tijd om al die mensen onder de aandacht te brengen, die zich inzetten voor een ander, die leden onder de oorlog, noem maar op? Soortgelijke vragen over het hoe en waarom kunnen we ook stellen rondom het beeld van dokter Van de Velde bij Bethesda, dat alle vrouwen achter hem uit beeld houdt, een monument voor Flokstra, en al die zaken die zich beperkten tot: een hoog standbeeld op een hoog voetstuk met een lange schaduw voor een enkeling. Voor dokter Van de Velde zelfs letterlijk. Niemand zal bewust bezig zijn geweest met het in de schaduw plaatsen van derden. De personen zelf zullen het zeker niet zo gewild hebben. Ze waren juist bezig voor anderen. Maar wie een ander verhoogd, centraal zet, in de schijnwerper, creëert vanzelf die lange schaduwen voor wie er op dat moment niet in worden gezet.

Ere wie ere toekomt. Dat kan alleen dan, wanneer we open staan voor de feiten. Als we de meelifters van ons afschudden. Als we de mensen centraal stellen die er echt toe deden. Als we die uit de schaduw halen van al die al dan niet bewust opgetrokken beelden. Als we er weer mensen van maken. Pas dan zullen we leren begrijpen wat er in de oorlog is gebeurd. Deze studie over Nieuwlande is een onderdeel daarvan.

“Ere wie ere toekomt.”

Wat opviel, bij het werken aan een erelijst van oorlog en verzet in en rond de gemeente Hoogeveen, was dat een Yad Vashem-penning, uitgereikt aan de Rechtvaardigen onder de Volkeren, door Israël, wel zegt dat de ontvanger zich inzette voor de Joodse vluchtelingen, maar dat het omgekeerde zeker niet waar is.... Dat wie geen penning ontvangt zich niet zou hebben ingezet. Er ging nog wel eens wat mis, zoals we nog zullen zien. Hier vast ook. Aanvullingen zijn welkom.

JOHANNES POST

DE WAARHEID, VOLGENS OOGGETUIGEN

©Albert Metselaar, Hoogveen 2024 albertmetselaar@home.nl

Op 2 november 1944 schreef 'Rob', Machiel Rombout, aan 'Frank', vanuit zijn verblijfplaats in Amsterdam. Rob herinnerde aan Johannes Post: *"Johannes heeft zich, namens de LKP, deze zomer aangesloten bij het 'rechtse' blok: Trouw-LO-LKP. Was dat toevallig? Ik meen: neen. Hij heeft zich laten leiden door zijn persoonlijke overtuiging, die ook de overtuiging van zijn medeleiders wist. Zijn overtuiging is ook de onze, is ook die van Bertus en Louis. Mede aan hun herinnering (misschien moet ik helaas zeggen: nagedachtenis) zijn wij verschuldigd de strijd voort te zetten in hun geest. Zij zijn hun werk begonnen niet in de eerste plaats om bonkaarten te kraken, maar zij hebben onze arbeiders opgewekt zich niet vrijwillig naar Duitsland te begeven, omdat die arbeiders zich daardoor zouden stellen in dienst van een vijand, wiens uiteindelijk doel het was om de fundamenteën van het Christendom weg te nemen."* Oftewel: kijk niet naar daden, kijk naar overtuiging.

'Frank' schreef in een brief aan 'Rob', als reactie op diens uitvoerig schrijven. Daarin waarschuwde hij voor heiligenverering: *"Wat Johannes betreft: ik heb alle respect voor zijn figuur, maar ik word het moe om steeds meer te horen, vooral van OD-zijde, Johannes zei dit en Johannes deed dat. Van de doden niets dan goeds, maar ik ben zo vrij van mening te zijn, dat Johannes, in een tijd dat de top volop in functie was, veel eigengerechtigde besluiten heeft genomen en toezeggingen heeft gedaan, waarvan wij thans alleen maar last hebben. Dat hij rechts-christelijk was is mij bekend, maar dat zijn wij allemaal. Laten wij vooral oppassen figuren als Johannes, Bertus enz. te idealiseren. Als ze jou of mij morgen doodschieten, doen ze het ons ook, maar dat verandert geen spat aan onze tegenwoordige capaciteiten. Ik hoop dat je dit niet scherp zult vinden, maar ik ben nu eenmaal een voorstander van om vooral nuchter te blijven en zaken en personen in ware proporties te zien."*

Een flinke waarschuwing van een direct betrokkene: Geen heiligenverering. Nuchter blijven, hou zaken en personen in ware proporties. Jij verandert niet in wie je bent en wat je doet, of ze je nu doodschieten of niet. Wat een realiteitsbesef. Wie was 'Frank'? Hij heette Jan van Bijnen (**portret**) landelijk sabotage-commandant van de Landelijke Knokploegen. Hij werd een beetje zat van al dat ophemelen van Johannes Post. Hoe hoger een voetstuk, hoe meer mensen in de schaduw verdwijnen, hoe minder je iemand gewoon eerlijk in de ogen kunt kijken. De brief is van na 2 november 1944. Frank werd zwaar gewond gevangen genomen op 28 november 1944. Hij stierf op 1 december 1944. Waarom niemand hem meer kent? Omdat hij niet werd opgehemeld. Johannes Post kent nu ook een 4-delige biografie. Op basis daarvan kan deze vraag worden beantwoord:

HOE CREËER JE EEN HELD?

JOHANNES POST EN BEELDVORMING

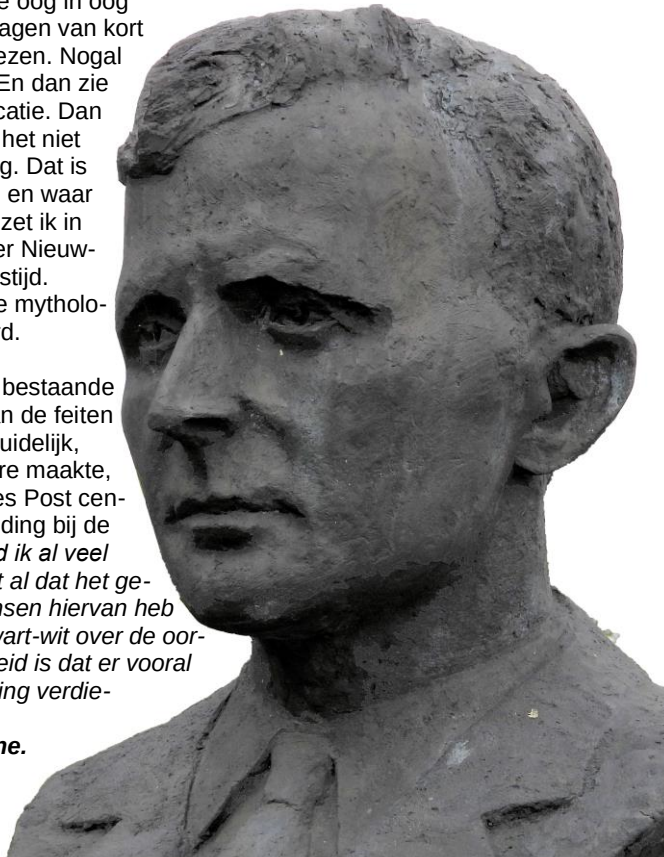
©Albert Metselaar, Hoogeveen 2024 albertmetselaar@home.nl

“Toen ik nog een kind was sprak ik als een kind, dacht ik als een kind, redeneerde ik als een kind. Nu ik volwassen ben heb ik al het kinderlijke achter me gelaten.” (1 Korintiërs 13: 11) Een uitspraak van Paulus van Tarsus. Deze ervaring heb ik als ik zie hoe ik bezig was met Anne de Vries en de Tweede Wereldoorlog. Op de lagere school stond achterin de 6^e klas een hele rij boeken. Als je klaar was met je werk, mocht je gaan lezen. Zo las ik meerdere keren de 4 delen van ‘Reis door de nacht’. Fictie en feit was nog geen thema. Je verslond alles wat met de oorlog te maken had. Dan wordt je wat ouder, en je leest de levensroman van Johannes Post. Je bent onder de indruk van een boek, een mens, en de schrijver ervan. Dan groei je op. Na vele jaren kijk je terug op de boeken.

Lammert Huizing zei nogal eens: het is net alsof we kijken door het ijs, we zien maar delen van wat er te zien is. Dat was blijkbaar zijn variatie op de volgende zin van Paulus: *“Nu kijken we nog in een wazige spiegel, maar straks gaan we oog in oog.”* Ik weet het, Paulus had het niet over historisch onderzoek, maar de beleving sluit wel aan. Bij gebrek aan bronnen en door de afstand tot de oorlog werd het kijken door het ijs, kijken in een wazige spiegel. Tot het moment dat de bronnen openbaar werden. Inmiddels staan we oog in oog met de oorlog. De getuigenverlagen van kort na de oorlog zijn allemaal in te lezen. Nogal wat zaken zijn niet wazig meer. En dan zie je wat er overblijft van een publicatie. Dan zie je wat er niet in staat, omdat het niet past in de beoogde beeldvorming. Dat is het proces dat ik doorlopen heb, en waar ik u graag in meeneem. Daarna zet ik in de tekst het onderzoek voort over Nieuwlande op zich, het dorp in oorlogstijd. Want met Johannes werd ook de mythologie rondom het dorp doorgevoerd.

Dat er wat nodig was, omdat de bestaande beeldvorming niet recht deed aan de feiten was ook Geert Jan Lassche al duidelijk, toen hij in 2019 een documentaire maakte, waarin de kinderen van Johannes Post centraal stonde. Lassche, in de inleiding bij de documentaire: *“Als journalist had ik al veel over het verzet gemaakt, en wist al dat het geromantiseerde beeld dat de mensen hiervan hebben, niet klopt. Er wordt vaak zwart-wit over de oorlog gedacht, maar de werkelijkheid is dat er vooral veel grijs tinten zijn. toen ik me ging verdie-*

Johannes Post, bij de kazerne.

pen in Johannes Post, viel mij op dat in alles wat er over hem geschreven was, zijn kinderen iets tegennatuurlijks deden. Ze zeiden niet dat hun vader een held was, maar zeiden dat hij wat minder held moest worden en wat meer mens. Kinderen vinden doorgaans dat hun vader meer dan minder geëerd moet worden. Toen ik hen benaderde, gaven ze direct aan dat ze geen behoefte hadden aan een nieuw heldenverhaal over hun vader. Ik wist dat ze aan mij de juiste hadden, want ik maak geen eendimensionale heldenverhalen.” Bijzonder is dat hij de held ziet in al het voorgaande, dus blijkbaar inclusief het onderzoek van ds.Hoving over Johannes Post. Hoe werd die held gemaakt?

Bezig met historisch onderzoek, kom je er soms achter dat het beeld niet in overeenstemming is met wat er voordien over iemand werd geschreven. Dan kun je je afvragen of je zelf wel goed zit met je onderzoek. Als je dat stadium voorbij bent, en echt moet concluderen dat er een geheel ander beeld naar voren komt, dan is het interessant om te kunnen verwoorden hoe dat kan. Soms lukt dat, om dat beeld en de beeldvorming te overzien. Soms met verrassende inzichten. Hoe is bijvoorbeeld de held Johannes Post gecreëerd?

Regel 1: Selecteer één persoon uit een gelijkende groep. De oude gemeente Hoo-geveen en het aangrenzende gebied had een grote rol in het landelijke verzet. Machiel Rombout, Arnold Zandbergen, Albert van Aalderen en Johannes Post, ze vervulden een rol in het boven provinciale en/of landelijke verzet, maar werden op één na allemaal vergeten. Minder prominent in de organisatie was Jan Naber. Hij was deel van netwerk van medewerkers, dat zorgde voor flink frauderen met bonkaarten, en vulde dat zelf met Albert Rozeman aan met een hele serie overvallen, zodat Hoogeveen zoveel bonkaarten had, dat een hele tijd heel Drenthe ermee kon worden voorzien. Minder prominent, maar in tegenstelling tot Johannes Post een man van concrete verzetsdaden, KP'er in hart en nieren en niet delegerend maar zelf uitvoerend. Ook vergeten. Hoe kon dan Johannes Post zo'n heldenrol krijgen? Langzamerhand werd duidelijk dat je zo selecteert:

Regel 2 bij het heldenproces: je hebt de oorlog niet overleefd. Je bent gesneuveld, gefusilleerd, wat er ook maar is gebeurd, en hebt daarmee in de terminologie van oorlog en verzet het hoogste offer gebracht. Dit heeft in het heldenproces ook een voordeel. Misschien kent u het wel uit gangsterfilms: *“Dead men tell no tales”*. Doden spreken niet. Een levende held kan vanaf zijn voetstuk uitspraken doen, in-voled uitoefenen, zijn teleurstellingen kwijt willen. Flink wat verzetsmensen waren ook teleurgesteld. De nieuwe samenleving van na 1945 was niet wat ze ervan verwacht hadden. De eenheid, zoals men die in de oorlog graag zag, was een eenheid met een gemeenschappelijke vijand. Na de bevrijding was de vijand weg en namen flink wat mensen die nooit in het verzet hadden gezeten de macht over. Zo werd het althans ervaren. Arnold Douwes was zo iemand die zijn teleurstelling niet onder stoelen of banken stak. Hij liep stuk in diverse landen, waar hij zich probeerde te vestigen. Hij bleef echter in de schaduw van Johannes Post staan. Dat was dé held. Want *“Dead men tell no tales.”* Zou Johannes dat trouwens zelf zo gewild hebben? Zou hij gewild hebben dat anderen, met wie hij nauw samenwerkte, helemaal uit zicht zouden verdwijnen, om hem omhoog te kunnen schieten?

Regel 3: Er moet flink wat op papier staan. We willen het lezen kunnen. Het dagboek van Arnold Douwes was tijdens zijn leven al wel bekend, maar in beperkte kring. De teksten van Jan Naber zijn inmiddels ook boven water, maar waren bijna 70 jaar stof voor een hele kleine kring van ingewijden. Rombout, Zandbergen, Van

Aalderen, ze lieten zelf amper of geen teksten na en de gesprekken met hen? Diep in de archieven. Johannes Post was al tijdens zijn leven in zicht bij Anne de Vries. Deze bekende Drentse schrijver zorgde voor de bekendste Drent: Bartje. Een vrouwelijke romanfiguur, Hilde, kreeg het gezicht van de dochter van schaapherder Scholtmeijer, toen op de stofomslag een foto werd afgedrukt. Deze dochter was in de oorlog getrouwd met een in Hoogeveen bekende NSB-familie. Slechts een enkeling die het toen wist. Anne de Vries bracht de gefusilleerde Johannes Post tot leven in een roman. Het waren niet de feiten die het tot een roman maakte. De Vries deed wel degelijk flink wat onderzoek. Er werd echter een keus gemaakt, wat wel en wat niet vermelden, en het was de wijze waarop de momenten werden ingevuld die we gewoon niet kennen. Dan ging de romanschrijver aan het werk. En zo kwam er van Johannes Post flink wat op papier. De zaken die pasten bij de held, de rest niet. Maar als er flink wat op papier komt te staan, dan kan het toch niet mis gaan? Nee, niet als dat proces goed verloopt. Wel als je daarin de held al inbouwt. Hoe schrijf je wat je schrijft?

Regel 4: De woordkeus. Het begon al in 'Trouw', in de editie van 30 juni 1945. Een redacteur kreeg een rapport op tafel. Een heroïsch rapport, zo stond boven zijn tekst. Het waren twee vellen tekst, nuchter en droog, schreef hij erbij, maar dat was niet wat hij zelf erin las. Het was een strijd van een heroïsche strijd tegen de tiran, waarin de hoofdpersoon werd geleid door een trouwe vaderlandsliefde, vurig geloof en Godsvertrouwen. Het ging over de vader van de onderdrukten..... met zo'n aanduiding kun je er al geen ander naast zetten, want wie heeft er meer dan één vader? Gebruik ook voldoende bijvoeglijk naamwoorden, en je wordt vanzelf groter dan je jezelf ooit gezien hebt.

Regel 5: Aandikken. Het zelfde rapport, van dezelfde redacteur van 'Trouw'. Johannes Post stak het bureau van de Plaatselijke Bureauhouder van Nieuweroord in brand en enkele weken later gingen de plaatselijke bureau's van Oosterhesselen, Sleen, Zweelo, Nieuweroord en Hollandscheveld in één dag in vlammen op. O? Dus Nieuweroord twee keer verbrand? Inmiddels kennen we de feiten, eveneens via de NIOD-dossiers, en al deze bureaus zijn niet in brand gestoken. Wel overvallen, maar Johannes Post was niet bij de overvallers. Hij was zelfs geen initiatiefnemer, maar doorgeefluik, want de aanzet werd gegeven door Jaap Gootjes en het gezamenlijke verzet in Hoogeveen en omstreken. Post zette ook een van de eerste overvallen op touw om aan distributiebescheiden te komen, zo schreef men. O? Waren anderen daar dan al niet volop mee bezig? In de meistaking van 1943 had Johannes Post een belangrijk aandeel, zei de redacteur. O? Was Johannes dan niet juist de man die afried om te staken?

Uit andere stukken las ik dat Johannes Post betrokken was of zelfs een rol had in de overval op het Arbeidsbureau te Hoogeveen en de brandstichting bij de Blikfabriek. Historisch onderzoek weet daar niets van! Er wordt volop geschreven over een KP-Johannes Post in 1943 in Nieuwlande, terwijl zijn rol in het daadwerkelijke werk daarvan beperkt was tot enkele brandstichtingen, en niet de brandstichtingen bij die bureauhouders. Geen mooi beeld van een KP-er, afgaand op de feiten. Arnold Douwes en Jan Wildschut, dat waren de handelende personen in de KP-Nieuwlande..... Men is het er in de literatuur ook over eens dat Johannes Post pas op gang kwam, nadat Arnold Douwes bij hem in huis kwam. De eerste onderduiker te Nieuwlande. Die kwam via Hollandscheveld, daar was het dus al op gang. Dat laten we er dus mooi uit, net als Arnold als 'motor' achter DE man Johannes..

Regel 6: Laat weg wat niet uitkomt. De levensroman van Johannes Post werd aanvankelijk als feuilleton gepubliceerd in *Ons Vrije Nederland*. Vervolgens kwam het tot een afzonderlijk boek. Er zitten nog wel eens verschillen tussen beide teksten. Wat echter stipt wordt nageleefd: weglaten van de pijnlijke zaken. Johannes Post en zijn broers staken samen met Arnold Douwes de boerderij van NSB-leider Meekhof te Pesse in brand. Het was geen strategisch doel, er woonden 9 mensen in het pand, waarvan de levens in gevaar werden gebracht, en er was geen waarschuwing vooraf. 8 mensen met al hun bezittingen opofferen aan 1 zeer actieve NSB'er? Dat was niet wat een held zou doen, blijkbaar, en dat werd volledig verzwegen. Dan was er nog de moordaanslag op politiemann Hendrik Huizing in Beilen, onder verantwoordelijkheid van KP-leider Johannes Post. Gevolg: grootschalig onderzoek, waarbij ook de regio Hoogeveen een zware slag toegebracht kreeg. Enkel verloor het leven, waaronder Albert Jan Rozeman. Nou, dan laten we dat ook maar uit de levensroman van Johannes Post, toch? Aldus gebeurde.

Regel 7: Stimuleer niet tot nader onderzoek, roep vooral dat je jezelf in deze neutraal wilt opstellen als dat wel gebeurt, of val diegenen persoonlijk aan die het wel doen. Dit zegt iets van wat mensen doen met een geromantiseerde heldenstatus. Die wordt ongecontroleerd overgenomen of zelfs versterkt. Komt nog bij dat die status bevestigd wordt door alle prominenten die meegaan in het beeld. Men realiseert zich zelf vaak niet wat er gebeurt, als X of Y met een bekende naam uitspraken doen. Wat gebeurt er als een wethouder of een burgemeester in een toespraak bij een herdenking uitspraken doet die niet in overeenstemming zijn met de feiten? Het voetstuk van de held wordt verhoogd en steeds meer mensen verdwijnen in de steeds langere schaduw van de held. Degene die het tegensprekt is natuurlijk een jaloerse vervelende kwast.....

Bij deze beeldvorming heeft het boek van Anne de Vries, de Levensroman van Johannes Post, en het voorafgaande feuilleton in *'Ons Vrije Nederland'*, een belangrijke rol gespeeld. We kunnen zelfs stellen dat deze daar sturend in was. Wie sprak over Johannes Post, sprak aanvankelijk hoofdzakelijk over de Johannes Post van Anne de Vries. In een inleiding in bijvoorbeeld de 5^e druk van deze Levensroman geeft Anne de Vries aan hoe hij tot dat boek gekomen is. Het verzet, c.q. de lijn rondom 'Trouw', en de LO, wilde graag een boek over dit verzet, zo gauw de oorlog achter de rug was. Om Anne de Vries over te halen bracht men hem in contact met Johannes Post. Dat verzet kwam daarop terug, het zou een breed onderzoek en een grootser standaardwerk moeten worden, waarbij een hele commissie werd ingezet. Dit leidde tot twee kloeke delen van de boeken *'Het Grote Gebod'*. Maar Anne de Vries voelde zich betrokken bij en verbonden met zijn toezegging aan de inmiddels gesneuvelde Johannes Post. Aldus zette Anne de Vries zijn eigen onderzoek en boek ook door en kwam zo tot de roman.

Als we ons zo proberen te verplaatsen in Anne de Vries, dan begrijpen we ook hoe de Levensroman een mythologiserende heldencreëring kon worden, terwijl dat niet zo was bedoeld. Je pakt niet de breedte van het verzet, maar hebt één persoon centraal, die je volgt vanaf zijn geboorte. Je maakt een roman, dus vult ook in wat we niet kunnen weten, zoals gedachten, bijvoorbeeld rond zijn executie. Je wilt dan iemand van wie je weet dat hij diep gelovig is niet laten twijfelen of afzetten tegen wat dan ook, dus vul je het in met de rechte leer en wat er door leiders in de religie van de persoon is gezegd en geschreven. Je laat familie meelesen. Dan wil je ook

graag dat het boek op de een of de andere manier tot troost zal wezen. Je weet dat de evaluatie van het verzet nog niet afgerond is. Als dat al ooit zover kan komen. Dus ga je niet schrijven over de controversiële onderwerpen, waardoor je hoofdrolspeler en zijn compagnons in moeilijke juridische situaties terecht kunnen komen. Kortom, we vergeten de brandstichting in Pesse en de executie van Hendrik Huijzing, dat geeft alleen maar problemen. We brengen het verzet in discrediet. Het onderzoek voor 'Het Grote Gebod' leverde zoveel materiaal op, ook ongebruikt materiaal, dat het voor Anne de Vries niet overzichtelijk was. Nu wel, nu het allemaal gedigitaliseerd is en doorzoekbaar is op steekwoorden. Toen was het een ondoordringbare berg papier, voor velen. Al die slagen om de arm, die Anne de Vries moest maken, maakte dat het als vanzelf een heldenepos zou worden. Men was ook nog niet zover om en vanaf enige afstand naar te kijken. Had hij dat gedaan, dan was het boek slecht gevallen. En je moest er ook nog eens van kunnen leven, van de pen.

De beeldvorming rond Johannes Post is verder gevormd rondom zijn landelijke rol in het verzet, na zijn onderduiken in juli 1943. Maar daar waren er meer van, van die landelijke leiders. Behalve de mensen uit Hoogeveen nog heel wat personen van elders. Wie echter de oorlog had overleefd, die stapte terug in een redelijk anonieme rol. Nederland wilde verder. Maar er waren wel enkele symbolische, mythische figuren nodig om de oorlog te kunnen verwerken. Om te laten zien dat we als volk goed waren geweest. Wij wel, de Duitsers niet, en een deel van ons eigen volk niet. Zwart, wit, zonder grijs. Nee, ik wil niks afdoen van wat Johannes Post werkelijk heeft gedaan. Dat was lovenswaard, doe het hem maar eens na. Er is ook alle begrip voor de rouwverwerking van na de oorlog, waarin een mythologische figuur een helende rol kon spelen. We zijn nu echter enkele generaties verder. We dienen nu andere doelen, als we de mythologie in stand houden. Ds. G.C.Hovingh heeft in zijn boek over Johannes Post al een verbeterd historisch beeld proberen te geven. Met de huidige openheid van de stukken bij het NIOD komen we nog dichter bij de historische Johannes Post. Maar dan moet je die slag dus wel durven te slaan. Wie dat aandurft, die leest gerust verder.

*“Toen ik nog een kind was sprak ik als een kind, dacht ik als een kind, rede-
neerde ik als een kind. Nu ik volwassen
ben heb ik al het kinderlijke achter me
gelaten.”* Laten we proberen volwassen
historisch onderzoek op te pakken. La-
ten we proberen om de mensen weer
meer mens te maken. Laten we ons la-
ten leiden door de feiten. Ze zijn verza-
meld in drie afzonderlijke boeken over
Johannes Post als KP'er.

Johannes Post in 1944.

YAD VASHEM, NIEUWLANDE

JOODSE ONDERDUIKERS, FEIT EN FICTIE

©Albert Metselaar, Hoogeveen 2024 albertmetselaar@home.nl

In het dorp Nieuwlande vinden we het museum 'De Duikelaar', dat geheel gewijd is aan Nieuwlande in oorlogstijd en de daar ondergebrachte Joodse onderduikers. Een mooi initiatief, met vrijwilligers die zich met hart en ziel inzetten voor de geschiedenis van hun dorp. De vraag die in deze tekst wordt gesteld, is of het echter wel allemaal geschiedenis is, wat er rondom Nieuwlande wordt verteld, of dat er ook mythologie in stand wordt gehouden. Invented history, nieuw bedachte ideeën, die als geschiedenis terug worden geplaatst in de tijd. Na zelf jarenlang met de Tweede Wereldoorlog in Hoogeveen en omstreken bezig te zijn geweest, is mij duidelijk dat de positie van Nieuwlande bijzonder genoeg was, buiten de sterke verhalen om, en dat het dorp het niet nodig heeft om die op te kloppen, of eer naar zich toe te halen die gemakkelijk gedeeld kan worden. Maar dan gaat het over uitgangspunten en gedachten vooraf, en ook dat kan mensen doen verdwalen. Feitelijk gaat het vooral over de feiten. Daar gaan we hier naar op zoek. Meninge zijn er genoeg. Laten we beginnen met de visie van gerenommeerde organisaties:

DE FORMELE INFORMATIE EN BEELDVORMING

We lezen op de website van het Yad Vashem-herinneringscentrum in Israël:

"One very special group of people lived in the small Dutch village of Nieuwlande. In 1942 and 1943, the villagers decided collectively that every household would conceal one Jewish family or individual. All 117 inhabitants of Nieuwlande were designated as "Righteous among the Nations."

Vertaald: Een hele speciale groep mensen woonde in het kleine Nederlandse dorp Nieuwlande. In 1942 en 1943 besloten de dorpelingen gezamenlijk dat ieder huis houden één Joods gezin of persoon zou opvangen. Alle 117 inwoners van Nieuwlande werden onderscheiden als Rechtvaardigen onder de Volkeren.

(Zie https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%205829.pdf)

Een getal voor het aantal onderduikers dat regelmatig terugkomt in publicaties is '300'. Als hoofdredacteur van de Hoogeveensche Courant was Lammert Huizing nauw betrokken bij de beeldvorming rondom Nieuwlande in oorlogstijd. Hij vermeerderde het aantal Joodse onderduikers dat daar was ondergebracht tot 400, zo lezen we in het boek 'Hoogeveen Horizontaal' van de Historische Kring Hoogeveen, dat hij samenstelde. Lammert hield het niet bij 117 inwoners van het dorp die beloond werden met de Yad Vashem-onderscheiding. De Hoogeveensche Courant van 5 mei 2006 kopte: *"Israël eert 243 rechtvaardigen in en rond Nieuwlande."* Onderaan de bladzijde zien we hun namen. Er woonden slechts 2 personen in Alteveer, 4 in Elim, 18 in Hollandscheveld, 21 in Hoogeveen en 2 in Noordscheschut. De krant zegt het heel duidelijk: *"Alleen al 197 uit Nieuwlande"*. Een dorp dat slechts 117 inwoners kende, zou dat echt 197 onderscheidingen krijgen voor 197 bewoners? Met een gemiddelde huishouding van 4-5 personen breng je 117 bewoners terug tot pakweg 23-28 woningen. Je komt dan op een gemiddelde van pakweg 16 onderduikers per woning. Hoe reëel is dit? In de 'Bevrijdingsverhalen'

op de website van Kamp Westerbork spreekt men zelfs van 80-400 Joodse onderduikers. En inderdaad, als dat feitelijk zo is gebeurd, dan is dat heel erg bijzonder. Maar kan het hier ook gaan om een geweldig broodje-aap-verhaal? Een geweldig mooi sprookje, te mooi om waar te zijn? Hoe langer na de oorlog, hoe meer Joden!

Nieuwlande ontving een erecertificaat, dat in kopie werd ingemetseld in een vitrine in een herdenkingsmuurtje. De vertaling van de tekst luidt:

"Dit erecertificaat dient ter herinnering aan de heldendaden van de inwoners van Nieuwlande, Nederland. Zij hebben gedurende de nazi bezetting geholpen veroordeelde Nederlandse joden van de deportatie en de dood te redden. Vanuit diep respect voor de menselijke en morele waarden, handelden de inwoners van Nieuwlande volgens hun geweten. Zij riskeerden hun eigen leven door joden in hun huizen te verbergen en namen uit ware liefde voor hun medemens de zorg op zich voor de noden van de ondergedokenen tot de storm voorbij was. Zo vervulden zij de bijbeltekst "U zult uw naaste liefhebben gelijk uzelf" en het traditioneel joodse gezegde "wie het leven van een eenling redt, redt als het ware de gehele wereld". De daden van de inwoners van Nieuwlande zijn voor eeuwig gebeiteld in de analen van de geschiedenis van het joodse volk en dienen als voorbeeld van humaniteit in haar geheel."

Ook deze tekst gaat uit van gedrag van een dorp als geheel en een bewuste keus van de hele bevolking.. We kennen nu de beeldvorming. De officiële visies vinden we doorlopend terug, in meerdere publicaties. De vraag die blijft: is de beeldvorming in overeenstemming met de feiten?

HET AANTAL ONDERDUIKERS

Johannes Houwink ten Cate van het NIOD hield zich bezig met het dagboek van Arnold Douwes, één van de leiders van het verzet in Nieuwlande. Uit mijn contacten met de familie van ds.Volger uit Hollandscheveld was me al duidelijk dat Arnold bij de predikant daar was ondergebracht, en dat ds.Volger Arnold voorstelde aan Johannes Post. Arnold kon niet in de pastorie te Hollandscheveld ondergedoken blijven, omdat zijn aanwezigheid daar teveel opviel en daardoor zowel de predikant als diens illegale werk in gevaar kwam. Op Nieuwlande zette Arnold zijn werk voort, in samenwerking met Johannes Post. De gereformeerde predikant van Elim, ds.Hoogkamp, werd verantwoordelijk voor gelovigen te Nieuwlande, en zette met hen samen het netwerk aldaar op. Ds.Hoogkamp was de link met de LO, de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers. Hij bezocht namens zowel Nieuwlande als Elim de vergaderingen van het rayon van de LO in Hoogeveen. Arnold Douwes hield van al het werk aantekeningen bij, die werden gebundeld in het dagboek. Op basis van dit dagboek analyseerde de organisatie Yad Vashem dat Arnold in totaal betrokken was bij de onderduik van ongeveer 350 joden. Aldus leerde mijn contact met Johannes Houwink ten Cate.

Daarmee werd ook helder waar een hoog getal aan Joodse onderduikers vandaan komt: het dagboek van Arnold Douwes. Maar meteen is de denkfout ook helder. Arnold Douwes werkte in Hoogeveen, Hollandscheveld, Nieuw-Moscou, Elim, Kraakeel, Noordscheschut, noord-Overijssel, Nieuw-Amsterdam en meer. Binnen dat netwerk waren ongeveer 350 Joodse onderduikers ondergebracht. Maar dat zegt niets van Nieuwlande. Het doet de werkelijkheid ook tekort om hier te spreken van

'Nieuwlande en omstreken' voor dit netwerk. Nieuwlande had niet de coördinatie van dit totaal. De diverse onderafdelingen van het rayon Hoogeveen van de LO waren verantwoordelijk voor hun eigen werk. Als de druk groot was, zorgden ze zelf voor nieuwe adressen voor onderduikers, en ze zorgden zelf ook voor de opvang van mensen die los van Arnold binnen kwamen, waarvan mensen vervolgens soms weer door Arnold elders werden ondergebracht. Het waren geen gebieden die op wat voor manier dan ook afhankelijk waren van Nieuwlande. Het waren en zijn dorpen en streken met een eigen ervaren identiteit.

Binnen het rayon was een centrale distributiedienst, waardoor voor bonkaarten werd gezorgd. Deze stond onder leiding van de geëxecuteerde Albert Jan Rozeman uit Hoogeveen. De algehele leiding binnen het rayon was in handen van Arnold Zandbergen. Willen we de realiteit van de oorlog niet tekort doen, dan kunnen we spreken van ongeveer 350 onderduikers waar Arnold Douwes bij betrokken was. De onderduikers werden deels ondergebracht binnen het rayon Hoogeveen van de LO, waar Nieuwlande onderdeel van uitmaakte. Met het toenemen van de druk van de SS moesten mensen deels verhuizen naar het gebied in en rond Nieuwlande, waar dit 'kwaad' minder aanwezig was.

Waar komt dan het getal van 400 joodse onderduikers vandaan? En nog wel in Nieuwlande alleen. Ik heb jarenlang met Lammert Huizing samengewerkt, en hij kon het mij niet uitleggen. Hij gaf ook geen enkele toelichting. Als ik daarop door vroeg, dan kreeg ik een bekend verhaal te horen: Het verhaal is zo mooi, daar moet je niet aankomen, mensen willen mooie verhalen horen. Historische waarheidsvinding was van minder belang, werd me al doende duidelijk. Als we de denkfout van het dagboek van Arnold Douwes doortrekken (ongeveer 350 joodse onderduikers, die per abuis allemaal in Nieuwlande worden gezet) en we rekenen ook met niet-Joodse onderduikers, dan zouden we wel op pakweg 400 onderduikers kunnen komen, maar dat blijft dan een denkfout, zoals we nog zullen zien.

In 1993 verscheen het boek *'Nieuwlande 1940-1945, een dorp dat zweeg'*, van de hand van Schonewille, Engels en Van der Sleen. Op bladzijde 155 start een opsomming van 45 Joodse onderduikers, die korte of langere tijd in Nieuwlande waren ondergebracht. In mijn contacten met ds. Hoogkamp was het aantal onderduikers een terugkerend thema, waar hij flink over nadacht. Exact wist hij het niet meer, maar het waren er 'in de 80' was zijn conclusie. Hij verzorgde een gespreksgroep, waarbij hij hen catechese gaf over de eigen Joodse religie (als Gereformeerde predikant!), bracht bonnen aan de onderduikadressen en verzorgde voedsel in natura. Hij kende het hele netwerk, want uiteindelijk was hij de enige leider. Dat zijn rol te Nieuwlande niet helemaal duidelijk wordt uit het dagboek van Arnold Douwes, is ook goed verklaarbaar. De beide heren lagen elkaar niet zo. Hoogkamp was een man van de samenwerking. Arnold was een zelfdoener, kort door de bocht gezegd.

Uit mijn contacten met Arnold persoonlijk, toen ik bezig was met het boekje *'Duikelars in de velden'*, is me duidelijk geworden dat hij ervan was overtuigd dat hij de oorlog toch niet zou overleven, dus hij moest in zo kort mogelijk tijd zo veel mogelijk doen om de Duitsers dwars te zitten en de onderduikers te helpen. Hoogkamp wilde dat zeker ook, maar was ervan overtuigd dat voor het overleven van zoveel mogelijk mensen ook volop samenwerking nodig was. Dat is in het kort hun spanningsveld geweest. 'Ongeleid projectiel', zie Hoogkamp van Douwes. Ook bij Douwes werd het aantal onderduikers in Nieuwlande aangekaart. Hij wist het niet. Ik moest

maar kijken in de stukken van, of navragen bij, het Yad Vashem-instituut. Hij had samen met alle mensen die hij kende daarbij de onderduikadressen aangekaart voor onderscheidingen en hun info doorgegeven. Maar hij zou toch tot een duidelijk ke uitspraak komen. En dat nog wel in een interview met Lammert Huizing.

VERWARRENDE CIJFERS?

We lezen nogal wat verschillende cijfers over Nieuwlande, en daarbij lezen we over gewijsmateriaal dat uit de context is gehaald. Zo lezen we bijvoorbeeld op de website drentheindeoorlog.nl: *“Over het aantal joden en voortvluchtigen dat de Nieuwlanders uit handen van de nazi’s weten te houden, lopen de meningen uiteen. Drs. G. C. Hovingh, die een biografie over Johannes Post schreef, spreekt over ruim 200 onderduikers, maar volgens verzetsman Arnold Douwes is dat aantal aan de krappe kant. In 1943 deelt hij immers meer dan 100 sinterklaaspakketjes uit aan Joodse kinderen? Een jaar later bezorgt hij zeker 100 uit Walcheren geëvacueerde Joden een onderduikadres.....”*

Dagboek Arnold Douwes, 23 november 1943: *“We hebben hele plannen voor Sinterklaas. Alle kinder-onderduikers krijgen iets. Bij bakker Blanken hebben we taai-taai poppen besteld. Bij bakker Bolwijn speculaas. Voor dat laatste hebben we boter- en suikerbonnen ingeleverd. We hebben “Peter” en “Herman” verzocht hun medewerking te verlenen, gedichten enz.”* Dagboek Arnold Douwes, maandag 6 december 1943: *“Van Vrijdag op Zaterdag zijn we niet naar bed gegaan maar hebben Sinterklaaspakjes gemaakt, bij de dames aan huis. Het was er een geweldige bende. Die nacht kwamen er massa’s vliegtuigen over. In de verte zagen we er één neerkomen. We hadden in de 50 Sinterklaaspakjes. Zaterdag hebben we die rondgebracht. “Nico” ging richting Nieuw-Amsterdam, ik richting Dedemsvaart.”*

We lezen niet over 100, maar over ‘in de 50’ sinterklaaspakketjes. We lezen soms ook over 100 kinderen, niet over 100 pakketjes. De bron is in ieder geval helder, ruim 50 pakketjes, en al zouden het er ruim 50 pakketjes zijn voor 100 kinderen, als er meerdere kinderen in één gezin waren ondergebracht, de bron is ook helder over het doelgebied waar de pakketjes naar toe gingen: naar het hele netwerk van Arnold Douwes. De lekkernijen werden gehaald in Hoogeveen en Nieuwlande, en de pakketjes werden op de fiets gebracht van Nieuw-Amsterdam tot Dedemsvaart, Hoogeveen als leverancier zal er ook bij meegenomen zijn, en natuurlijk Nieuwlande. Maar 100 kinderen is fantasie en de aantallen kinderen en pakketjes zeggen niets van het aantal onderduikers in de plaats Nieuwlande, noch over de directe omgeving ervan. Ze waren bedoeld voor het hele netwerk van Arnold Douwes.

Dat dient niet verward te worden met Nieuwlande. Een netwerk dat ook nog eens niet alleen ZIJN netwerk was. Hij maakte gebruik van contacten van het hele District Hoogeveen van de LO, en nog eens ver daar buiten. We lezen het gewoon in zijn dagboek. Iedereen kan het natrekken, want dat is inmiddels gewoon uitgegeven. Komt nog bij: in de Hoogeveense Courant van 12 augustus 1988 werd een interview met Arnold Douwes opgenomen waarin hij zich afzet tegen alle opgeblazen cijfers. Als er 50 Joodse onderduikers in Nieuwlande waren, was dat al veel, was zijn visie op de cijfers.

Hoe een cijfer kan werken, zien we bijvoorbeeld in een artikel van Marianne Glas-houwer, verspreid via ‘Christenen voor Israël’, waarbij ze zegt over Johannes Post: Het is niet precies bekend hoeveel onderduikers de inwoners van Nieuwlande op

deze manier gered hebben. Het zijn er honderden geweest, waaronder veel kinderen. Bij een actie om deze Joodse kinderen met Sinterklaas een cadeautje te geven, werden zo'n 100 kinderen verrast." Arnold Douwes werd Johannes Post, de 100 kinderen werden weer bewijs voor Nieuwlande, terwijl de bronnen heel wat anders zeggen. Zo hebben we het niet meer over geschiedenis maar over dorps-PR.

ARNOLD DOUWES EN ZIJN SCHATTING VAN HET AANTAL JODEN

Twee Amerikaanse schrijfsters, Gay Block en Malka Drucker, beiden afkomstig uit Californië, waren in 1988 in Drenthe, samen met de toen 82-jarige Arnold Douwes. Ze werden begeleid door Achel Vissel uit Amsterdam. Drie Joodse vrouwen, op zoek naar het onderduikerswerk te Nieuwlande. Samen met Arnold bezochten ze de toen 78-jarige Seine Otten, woonachtig te Emmen. De beide mannen haalden herinneringen op aan de oorlog. Lammert Huizing werkte de ontmoeting uit tot een artikel voor de Hoogeveensche Courant van 12 augustus 1988. Arnold Douwes is tot een verrassende uitspraak gekomen:

Vijftig is veel

„Hoeveel joden wij in Nieuwlande hebben ondergebracht? Toen die dames dat vroegen, keek Arnold mij eens aan en ik keek hem eens aan. Arnold zei: Als het vijftig zijn, dan is het veel. Het was niet zo, dat in Nieuwlande de deuren open stonden en men huis-aan-huis onderdak gaf aan joden. Wij hebben heel wat praten moeten doen. Op een middag kwam ik thuis uit school en toen zaten er vier jongens bij ons in de keuken om de tafel met een kwartet spel. Arnold kwam er aan en vroeg, of ik die vier jongens even onderdak wilde brengen.” Want bij bakker Blanken aan de Kerkstraat in Hoogeveen zitten er nog zeven. Die haal ik nou op.”

„Ik heb hem toen gewaarschuwd en gezegd: Je moet oppassen, dat je niet teveel hooi op je vork neemt. Je moet eigenlijk eerst een plek

....zoeken en pas dan komen met de mensen.” Seine Otten kijkt terug op het gesprek. De boodschap over het aantal Joodse onderduikers op Nieuwlande is volkomen helder: Als dat er vijftig waren, dan was het veel. Dat was de inschatting van Arnold Douwes. Het getal vijftig komt ook in de buurt van het aantal namen dat bekend zijn van de Joodse onderduikers: 45. In dit licht bezien is het onthutsend te moeten constateren dat Lammert Huizing later ging tot 400 Joodse onderduikers te Nieuwlande. Hij wist meer, hij wist beter, hij had als enige een volkomen heldere uitspraak van Arnold Douwes geregistreerd. Een uitspraak die hij niet herhaalde, en

die we kwijt waren geweest, als niet een kopie van de krant was bewaard in een van de dossiers van het Yad Vashem-monument van de gemeente Oosterhesselen bewaard in het archief te Coevorden.

Hoeveel onderduikers waren er in Nieuwlande? 45 namen bekend, uit onderzoek, hooguit 50, zei Arnold Douwes, in de 80 volgens ds. Hoogkamp, ook een van de leiders van de LO aldaar. 70, volgens Max Léons, die nauw samenwerkte met Arnold Douwes. Alle hogere getallen komen voort uit het ten onrechte laten samenvallen van het complete werk van Arnold Douwes met alleen het dorp Nieuwlande. Dat kan de conclusie zijn. Waar waren ze ondergebracht op Nieuwlande, en hoeveel onderduikadressen waren er? 117 mensen, en was dat heel Nieuwlande?

HET AANTAL GEZINNEN EN WONINGEN IN NIEUWLANDE IN OORLOGSTIJD

Het begrip 'Nieuwlande' laat zich niet eenduidig definiëren. Behalve dat het huidige Nieuwlande zich aanvankelijk uitstreckte over 5 gemeenten, is het tevens een term die in het verleden aanvankelijk niet werd gebruikt. Kijken we naar de Provinciale Drentsche en Asser Courant, dan is daar voor het eerst sprake van Nieuwlande in de editie van 18 april 1910. L.D. Semmeling te Nieuwlande, gemeente Dalen, wordt als lid aangenomen van 't Genootschap tot bevordering van de Landbouw in Drenthe. In de editie van 9 april 1914 wordt gemeld dat de akten voor de Coöperatieve Stoomdorschvereniging 'Eendracht' voor Nieuwlande en Omstreken te Nieuwlande, gemeente Oosterhesselen, zijn ter formele publicatie meegezonden met nummer 80 van de Staatscourant. Daarna wordt de naam regelmatig in deze krant naar voren gebracht. 'Nieuwlande' is een benaming waarmee een minder positieve benaming uit zicht verdwijnt.

Men sprak voordien van 'de Scheid'. Daarmee doelde men op de scheidslijn tussen de gemeente Hoogeveen en het veen dat ooit onder de Compagnie van 5000 Morgen had gevallen, en het veen ten oosten daarvan. Dat laatste veengebied stond na afgraven ook bekend als het Zwinderscheveld. Ook dit is te beschouwen als een naam voor Nieuwlande, voordat het Nieuwlande heette. De huidige Johannes Poststraat heette nog jarenlang 'Scheidsche Dijk', ook toen de naam 'Nieuwlande' al in zwang was gekomen. Er is echter geen duidelijke definiëring in begrenzing en termen als Zwinderscheveld en Hollandscheveld zijn ook in de 1^e helft van de 20^e eeuw nog algemeen gebruikelijk voor gebieden die nu gezien worden Nieuwlande.

In het boek *'Het dorp dat zweeg'* van Schonewille, Engels en Van der Sleen worden woningen genoemd, waar men Joodse onderduikers had. We laten 'Nieuwlande' hier samenvallen met hun definiëring en zien dan de cijfers die over Nieuwlande en oorlogstijd worden gegeven wel of niet kloppen. In de opgave van woningen en hoofdbewoners komt het voor dat er twee hoofdbewoners tegelijkertijd onder één huishummer vallen. Blijkbaar werden daar gescheiden huishoudingen geregistreerd, of de woning was opgedeeld in meerdere compartimenten. Ze werden apart meegeteld. Een huishouden is dus iets anders dan een woning als fysiek gebouw. Zo deed men dat ook in oorlogstijd. De cijfers werden verzameld aan de hand van de opgaven van de woningkaarten van de gemeenten Oosterhesselen, Coevorden, Gramsbergen en Hoogeveen, en het adresboek van Hoogeveen van 1943. Gramsbergen is inmiddels opgegaan in de gemeente Hardenberg, terwijl ook het deel van Nieuwlande dat ooit Oosterhesselen was nu ook Coevorden is geworden. Hoe dan ook, zo is Nieuwlande in oorlogstijd goed te reconstrueren. We komen vervolgens tot dit overzicht:

NIEUWLANDE E.O. IN OORLOGSTIJD '43-'45

WONINGEN EN JOODSE ONDERDUIKADRESSEN

Straatnaam:	Woningen, Huishoudens:	J. Hulp, adres:
Nieuwlande (Joh.Poststr. west, Hoogeveen)	22	11
Nieuwlande (Joh.Poststr. oost, Oosterhesselen)	33	5
Johannes Poststraat totaal	55	16
Achterop Hoogeveense wijken - Noord	28	0
4^e Wijk	6	0
Boerdijk / 't Woeste	10	3
Zwinderschekanaaltje (Veldweg)	16	8
Oostopgaande (Hoogeveen)	21	1
Oostopgaande (Oosterhesselen)	37	3
Oostopgaande totaal	58	4
Brugstraat (Oosterhesselen)	51	10
Dalerend (= Nieuwlande, Brugstraat e.o.)	54	2
Brugstraat (Nieuwlande - Coevorden)	19	
Brugstraat e.o. totaal	124	12
Achterop Hoogeveense wijken – Zuid	50	1
Nieuwlande (Overijssel)	28	1
Nieuwlande = 1725 pers. Huishoudens:	375	45 = 12%
In perspectief '43-45:	353	37=10,48%
Geesbrug:		
Veld ten noorden van de Vaart:	21	
Verlengde Hoogeveense Vaart:	64	2
Coevorderstraatweg:	33	
Zwinderschkanaaltje, Kanaalweg:	11	1
Geesbrug = 593 bew. Huishoudens:	129	3
Nieuw Zwinderen = 106 bew. Huishoudens:	23	3
Totaal Nieuwlande e.o. Huishoudens:	527	51 = 9,7%
Totaal Nieuwlande e.o. Bewoners:	2424	
(Bewoners = huishoudens x 4,6)		

NB: De bevolking is gereconstrueerd aan de hand van woningkaarten. Cijfers zijn getoetst aan de hand van de cijfers van de volkstelling van 1947.

HOEVEEL HUISHOUDENS BETROKKEN BIJ JOODSE ONDERDUIKERS?

In het overzicht wordt het duidelijk dat er 45 huishoudens van Nieuwlande betrokken waren bij hulp aan Joodse vluchtelingen. Dat is niet meer dan 12 % van het totaal aantal huishoudens. Er is veel discussie over wat het percentage Nederlanders in het algemeen was, dat bezig was met het verzet, want hoe definieer je dat? En wat is het verschil tussen verzet en illegaliteit? Als een cijfer voor heel Nederland op 5% van de bevolking wordt gehouden, is dat discussieerbaar, maar is ook duidelijk dat in Nieuwlande dit hoger lag dan in Nederland in het algemeen. Het staat in dit onderzoek ook boven alle twijfel dat er in Nieuwlande goed werk werd verricht door de opvang van Joodse Nederlanders. Alleen, wat ook helder is: Ook in Nieuwlande was dit een overduidelijke minderheid van de bevolking. We kunnen niet spreken van een dorp dat in verzet was, over 'Nieuwlande' dat in de oorlog zich inzette voor de Joodse Nederlander, en zeker niet van een bevolking die collectief zich inzette voor de Joodse onderduiker, zoals het Yad-Vashem instituut doet. Het was een DEEL van de bevolking. En het is ook niet meer dan een klein deel van de bevolking van Nieuwlande, maar het verzet is wel groter dan het deel van de bevolking van Nederland als geheel dat er zich mee bezig hield.

Het overgrote deel van de bevolking hield zich NIET bezig met opvang van Joodse onderduikers. Zelfs al zouden we alles weg rekenen wat niet direct aan de Johannes Poststraat en de het Oosterhesseler deel van de Brugstraat woonde, en alleen kijken naar deze beide straten. Dan nog bleef het een minderheid. We zouden het gebied Nieuwlande als totaal dan tekort doen, maar Nieuwlande in 'engere zin' zou met beide delen $55+51=106$ huishoudens tellen, waarvan er 26 actief waren met de opvang van Joodse vluchtelingen. Dat is 24,52%. Het scheelt flink met Nieuwlande als totaal. Dat blijft echter nog steeds een minderheid. Is dat erg? Nee, dat is ook nog een hele prestatie. Maar we kunnen nog steeds niet spreken van 'Nieuwlande' dat actief was. Het was, is en blijft een deel van Nieuwlande. De minderheid.

GEESBRUG EN NIEUWLANDE SAMEN

In hun boek *'Nieuwlande 1940-'45, een dorp dat zweeg'* van Jan van der Sleen e.a. is het gebied waarover geschreven wordt niet alleen beperkt tot Nieuwlande. Voorin (blz.16) maakt een kaartje duidelijk dat ook Geesbrug erbij wordt betrokken. Ook dat gebied maakte deel uit van het Geeserveld. We komen in de reconstructie van het dorp op zeker 129 huishoudens. Ook Nieuw Zwinderen wordt erbij gehaald, in de opzet van het boek (zie blz. 154), met nog eens 23 huishoudens. Opvallend genoeg worden er dan nog uitstapjes gemaakt naar Dalerpeel, zonder dat er in het boek ook naar het westen wordt gekeken. Elim en Hollandscheveld worden in de opsomming van Yad Vashem-onderscheidingen niet meegenomen. Het gehele gebied Nieuwlande-Geesbrug-Nieuw Zwinderen telt 526 huishoudens, waarvan er 50 betrokken waren bij Joodse onderduikers. Het boek heeft het over een bevolking waarin dat percentage betrokkenen te berekenen is op 9,7%.

NIEUWLANDE EN GEESBRUG IN HET PERSPECTIEF VAN '43-'45

De cijfers zoals we dat hier zien, zijn beïnvloed door de aanleg van de A37 en diens voorloper. Daardoor kwam een deel van het Zwinderschkanaaltje onder Nieuwlande te vallen. In de oorlog hoorde dat gebied bij Geesbrug. Wanneer we in de situatie van 1943-1945 naar Nieuwlande kijken, dan vallen er 22 huishoudens weg. Het gebied dat Nieuwlande heette kende daardoor 22 huishoudens minder, waarvan er

8 waren die zich inzetten voor de Joodse vluchtelingen: We hebben het dan over 353 huishoudens en 37 gastgezinnen = 10,48% van de bevolking. Voor Geesbrug is dit perspectief ook van betekenis. Het aantal huishoudens stijgt van 129 naar 151 en het aantal gastgezinnen voor Joodse vluchtelingen naar 11 = 7,28%, kortom, boven het landelijke gemiddelde. Als we de vraag stellen welk deel van het gebied gemiddeld de meeste huishoudens telde, die hulp verleenden aan Joodse vluchtelingen, dan komt juist dat Zwinderschkanaaltje er goed uit. Samen met de in dat vaarwater uitlopende 4^e wijk telde het gebied 33 huishoudens, waarvan er 27,27% steun verleende aan genoemde onderduikers. Dat is bijna net zo'n groot percentage als wat er te zien is bij de bevolking aan de huidige Johannes Poststraat, waar we op 29,09% uitkomen, mits we enkel deze straat rekenen, niet het gebied er omheen.

Voor wie moeite heeft met het opnemen van de laatste woningen achterop de Hoo-geveense wijken bij de Johannes Poststraat: vraag gerust eens de woningkaarten op van de gemeente Hoogeveen, in het gemeentelijke archief. Van de Krakeelse Wijken tot en met het Oostopgaande loopt een strook, waarin de woningkaarten zijn gemerkt met een dik blauw stempel 'Nieuwlande'. Twijfel is dus niet mogelijk. Dit was óók Nieuwlande. Hou bij de zoektocht rekening met hernummeringen. Er staan ook diverse woningen niet meer onder de Krakeelse Wijken ingeboekt, maar onder de noemer van Meerboomweg. Wie spreekt over Nieuwlande, in zijn algemeenheid, heeft het dus ook over dit gebied. Voor wie moeite heeft met het opnemen van de laatste woningen achterop de Hoogeveense wijken bij de Brugstraat: In *'Nieuwlande 1940-'45, het dorp dat zweeg'*, is dat gebied ook gewoon meegenomen.

Vooruit, laten we het toch eens doorrekenen. Nieuwlande zeer strikt genomen, zonder woningen van Geesbrug, is 353 gezinnen, trekken we er 49 af van die uiteinden van die zuidelijke Hoogeveense wijken, dan komen we op 304 huishoudens, waarvan er 36 betrokken waren bij de opvang van Joden. Dat is 11,84%. U mag er 12% van maken. Maar dat lost niks op in de beeldvorming. En als we het zeer strikt nemen, laten we dan ook die mensen niet meetellen bij de 49 huishoudens die wel een Yad-Vashem-onderscheiding hebben gekregen, maar waarbij we grote vraagtekens kunnen zetten. Ook dat gebeurde, toen Arnold het voortouw nam.....

TERECHTE YAD VASHEM-ONDERSCHIEDINGEN?

Het Yad-Vashem-instituut heeft ds. Van den Bos van de Gereformeerde Kerk van Nieuwlande en zijn echtgenote erkend als Rechtvaardigen en hen de Yad-Vashem-onderscheiding toegekend. In de toelichting bij hun database van 'Rechtvaardigen onder de Volkeren' wordt aangegeven dat er een huiszoeking was, gevolgd door een doorzoeking van de kerk, waar onderduikers maandenlang onder supervisie een onderduikplaats hadden gehad, maar ze waren al overgebracht naar elders. Dit verwijst naar 'Herman' en 'Peter'. We lezen echter in de herinneringen van 'Peter', les Davids, dat de dominee helemaal niets van hen wist en de zorg voor hen plaatsvond via oud-koster Willem Roffel. De dominee had wel een onderduiker in huis. Dat was de theologiestudent en de latere dominee Hendrik 'Henk' Sweepe. Volgens het Reformatorisch Dagblad van 13 augustus 2001 zou deze ondergedoken zijn geweest bij Johannes Post, maar zoals we leren uit het uitgebreide interview met ds.-Hoogkamp uit Elim, kwam hij via ds. Hoogkamp naar deze omgeving. In een volgende fase zat hij dus bij ds. Van den Bos. Uit een verklaring, aanwezig in het archief van het NIOD, en uit het dagboek van Arnold Douwes, weten we dat de pastorie van ds. Van den Bos functioneerde als een doorgangshuis voor Joodse onderdui-

kers. Diens inzet voor onderduikers is dus onomstreden, maar tot nu toe is de motivering daarvoor bij het Yad Vashem-instituut onduidelijk. Er wordt niet gesproken over het doorgangshuis. Waarom werden hier alleen de overval en de onderduikers onder de vloer van de kerk naar voren gehaald? Had Arnold Douwes een extra motivering nodig, een extra gebeurtenis in Nieuwlande, omdat hij kost wat kost Nieuwlande aan een onderscheiding wilde helpen? Hij was dominee van deze kerk, en hij moest er 'dus' wel van op de hoogte zijn? Overigens bemiddelde zijn vrouw bij het onderduiken van een Joods kind. Maar dat wist ze zelf niet, zei ze. Een terechte onderscheiding dus, maar wel zo onderbouwd dat het aanvankelijk zo overkwam dat hij onterecht werd toegewezen. Een kritische blik in deze is niet zo verkeerd. Een voormalige Hoogeveense politiemans is onderscheiden voor zijn rol bij de redding van enkele Joden, terwijl hij meehielp aan de deportatie van een grote groep.

In het pand Brugstraat 10 woonde de evangelist Frederik Eppinga, die een evangelisatievereniging binnen de Hervormde Gemeente van Hollandscheveld leidde. Zijn eerste en laatste Joodse onderduikertje werd tegen wil en dank hier ondergebracht. Uit het dagboek van Arnold Douwes, 18 oktober 1943: *"De evangelist, waar ik het roodharige jongetje heb gebracht, kwam zaniken dat zijn vrouw het toch niet best aandurfde met het oog op al die razzia's etc. tegenwoordig. Ik werd vriendelijk doch dringend verzocht een andere plek te zoeken. Ik heb gezegd dat ik nu onmogelijk tijd had, maar dat ik eens bij hem zou komen praten. Wanneer heb ik er niet bij gezegd, ik zal hem zoveel mogelijk ontlopen."* Het werd een hoog oplopende ruzie. Het jongetje werd weg gehaald, en bom barstte toen Arnold in februari opnieuw een beroep deed op de evangelist. Vrijdag 25 februari 1944 in Arnolds dagboek: *"De heer Eppinga, de Evangelist, ontving me met allerlei bezwaren en uitvluchtjes. Ook verweet hij me, dat ik hem met een jongen had opgescheept, die ik spoedig weer zou weghalen, doch een hele maand bij hem had laten zitten. Enfin, met grote ruzie weggegaan bij hem, na hem te hebben medegedeeld dat ik me in hem vergist had en wel weer naar Meester Otten zou gaan om hulp. Daar kan altijd alles."*

Op 1 april 1944 heeft Arnold voor de grap zijn onderduikcollega 'Nico' vergeefs naar Eppinga laten lopen. Arnold had 'Nico' wijs gemaakt dat hij niet met Arnold, maar juist wel met 'Nico' wilde praten. We kunnen in deze situatie nauwelijks spreken van een onderduikgezin, dat hulp verleende aan Joodse vluchtelingen. Onder 'normale' omstandigheden zou niemand het in zijn hoofd halen om juist dit gezin voor te dragen voor een Yad-Vashem-onderscheiding. Maar bij de onderscheidingen in Nieuwlande waren er geen 'normale' omstandigheden. Arnold droeg iedereen voor die hij maar kon gebruiken, om zijn doel te halen, een onderscheiding voor het hele dorp. Wie in de database van het Yad-Vashem-instituut zoekt naar Frederik Eppinga en zijn echtgenote Sara van der Togt, zal zien dat ze beiden als rechtvaardigen zijn erkend. Maar er wordt niets over hen toegelicht. Er wordt bij hun namen alleen iets gezegd van Arnold Douwes. Het is een teken aan de wand. Hoe zit het met de andere onderscheiden personen? Er zitten mensen onder die het echt hebben verdiend, maar deze voorbeelden maken ook duidelijk dat het soms twijfelachtig is.

GEZAMENLIJK BESLUIT?

In de tekst van Yad Vashem is sprake van een collectieve afspraak tussen alle inwoners van Nieuwlande, met als inhoud dat ieder gezin Joodse vluchtelingen op zou nemen. Tot op heden is er niets gevonden dat wijst op een dergelijke afspraak, terwijl de feiten tegenspreken dat ieder gezin Joodse vluchtelingen opving. Tijdens

één van de vele interviews die ik afnam bij ooggetuigen en hoofdrolspelers uit de wereld van de onderduikers, was ik in gesprek met ds.Hoogkamp. Ds.Hoogkamp was contactpersoon vanuit het rayon Hoogeveen naar Nieuwlande toe, en zelf ook één van de leiders van het verzet aldaar. Hij vertelde dat hij al onderduikers had voordat hij door Johannes Post bij de opvang van Joodse vluchtelingen betrokken raakte, vanaf het moment dat de universiteiten onder druk kwamen te staan. De stap naar hulp aan Joodse onderduikers was voor hem als predikant vanzelfsprekend. Ds.Hoogkamp zei over een gesprek met Johannes Post: *"Een keer zei ik: 'Hoe lap je dat nou om zoveel Joden onder dak te brengen?'"* Hij zei: *"Dan ga ik eerst eens praten. Als de vrouw ja zegt, dan zegt de man ook ja. Zegt ze nee, zegt de man ook nee. Ik probeer de vrouw wat op het gemoed te spelen. Als ik denk: nou moet het eens een keer ophouden, ze kunnen het gemakkelijk, ook gezien de omstandigheden, dan kom ik een paar dagen later met een Jood. Dan zeg ik: Hier heb je hem nou. Zet hem dan maar buiten de deur als je durft! Zegt maar nee, als je de moed hebt als Christen om nee te zeggen. Dat doen ze niet!"*.

Max Léons, compagnon van Arnold Douwes, schreef voor het Yad-Vashem-instituut een verslag van hun werk in Nieuwlande en omstreken, gepubliceerd onder de titel *'Mitswa en Christenplicht'*. Over de zoektocht naar onderduikgezinnen zei hij: *"Wie niemand opnam, probeerde ik wel te overtuigen, maar ik kon bij zeer hoge uitzondering de weigeraars in mijn hart wel eens gelijk geven. Arnold daarentegen deed dat niet. Hij verdacht iedereen die het risico niet nam bijna van landverraad en vond het gros der Nederlanders laf. Zo rechtlijnig. Hij barstte onderweg tijdens onze fietstochten regelmatig uit in scheldpartijen. Hij raasde en tierde dan zo onverzoenlijk, dat ik alleen maar heel hard kon lachen om zijn woeste grimassen."* (blz.128.) Er zijn in het verslag meerdere voorbeelden van moeilijke gesprekken of zelfs onder druk zetten van mensen (blz.56, 61 en 111.)

Dit spreekt een afspraak volledig tegen. Er was geen collectief overleg, er was geen collectief besluit, de bevolking moest keer op keer overtuigd worden, en dat gebeurde volgens ds.Hoogkamp c.q. Johannes Post en Max Léons op een wijze waar men overtuigingskracht nodig had of waarbij mensen min of meer voor het blok werden gezet. Dit was overigens niet bijzonder. Dit gebeurde overal in en rond Hoogeveen waar men onderduikers onder dak bracht, zo begreep ik in mijn gesprekken met ds.Hoogkamp, Jan Kelly (rode verzetslijn), Nel van Doorm (LO-Hollandscheveld) en mensen van de groep van Rieks Zomer. Dat neemt niet weg dat men deed wat men deed. Of dat nu benoemd werd als Christenplicht of socialistische solidariteit, men deed het. Eenmaal opgenomen in het gezin, was het belang van de onderduiker ook het belang van het gezin. Werd de één gepakt, werd de ander ook gepakt. En waar een persoonlijke band ontstond, ging men voor elkaar door het vuur. In Nieuwlande en overal elders in het rayon waar ik me in onderzoek en contacten op heb gericht. Ter toelichting: Vanaf plm. 1980 heb ik heel wat mensen gesproken die nu niet meer onder ons zijn. Dat geeft overzicht, al die informatie.

"Zij riskeerden hun eigen leven door joden in hun huizen te verbergen en namen uit ware liefde voor hun medemens de zorg op zich voor de noden van de ondergedokenen tot de storm voorbij was." Een citaat uit de Yad Vashem-oorkonde. Het eerste deel van de zin is absoluut waar. Over de terreur van de SS'ers en Nederlanders in Duitse krijgsmacht, die opereerden vanuit de pastorie en de school bij de kerk in Hollandscheveld, is uitgebreid gepubliceerd in het boekje *'Op de drempel van de hel'*. Hun razzia's waren berucht. Maar de motivatie om mensen in huis te

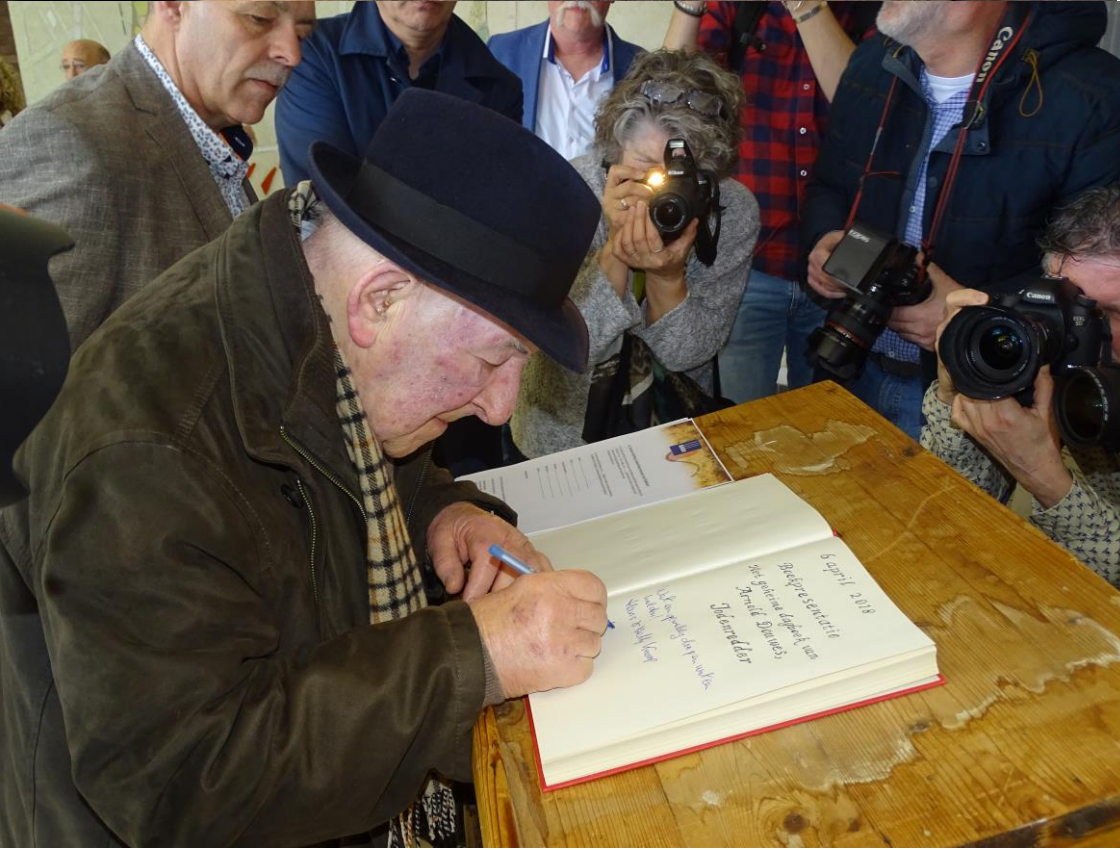
nemen was in eerste instantie: we worden ermee geconfronteerd en kunnen geen 'Nee' zeggen. Dat het liefde voor de medemens werd, dat is wat anders. De oorkonde ademt dan ook een geromantiseerde achteraf-sfeer uit. Maar hoe kan het ook anders, niemand wilde de oorlog, iedereen werd overal mee geconfronteerd, en je deed wat je moest doen. Of niet. En op Nieuwlande deed 12% van de bevolking gelukkig wel wat nodig was. Tussen onderduikers en gastgezinnen ontstonden banden voor het leven. Zoals dat ook elders gebeurde. In de oorkonde werd teruggekeken op de oorlog, maar dat is wat anders dan de beginsituatie en wat anders dan een historische beschouwing. Daar is niets mis mee. Mensen verdienen het waarderend toegesproken te worden. Maar in de historische beeldvorming kunnen we er niet zoveel mee. Het zegt niets van motivatie. De oorkonde lijkt dan ook vooral beïnvloed door de niet bewezen en door de cijfers en feiten tegengesproken overtuiging dat een heel dorp, alle huishoudens, collectief kozen voor opvang van Joden.

EEN DORP DAT ZWEEG? STILLE GROND?

Je kunt dat natuurlijk wel van je dorp zeggen, maar als dan het tegendeel waar blijkt val je natuurlijk door de mand. Daar komt bij: benadrukken dat jouw dorp zweeg, is een stille wenk dat andere dorpen dat niet deden. Het wordt des te pijnlijk als je de uitleg daarbij meeneemt. We vinden dit bijvoorbeeld verwoord in de blog van Janita Tabak, wethouder van cultuur van de gemeente Hogeveen, van 13 maart 2021, onder de titel: *“Zwijgend Nieuwlande, een reddingsboei in oorlogstijd”*. Ze geeft de indrukken weer die een bezoek aan het museum 'De Duikelaar' achterlieten, na een rondleiding door een bestuurslid. Ze vertelde dat de zwijgzaamheid in de volksaard zat: *“Overal in Nederland werden onderduikers verraden door burens, vrienden of zelfs familieleden. In Nieuwlande werd niet één onderduikadres verraden”*. Klopt, niet één adres, maar minstens 10. Jansie Boer van Nieuwlande verried namelijk in de nacht van 28 op 29 november 1944 zes adressen, zo lezen we op de faceboekpagina van Oud- en Nieuwlande, van de hand van Jan van der Sleen. Evert Egge Post en Bastiaan Bos werden verraden en geëxecuteerd, terwijl Krissie Zwiep aansluitend de overvalwagen doorverwees naar Wessels op Nieuw-Zwinderen, met gevolg dat mijn vader de dood in de ogen zag. Het scheelde een haar, of ik was er nooit geweest. De inval bij Ake van der Vinne was waarschijnlijk door verraad.

In zijn verslag “Mitswa en Christenplicht” vertelde Max Léons over Johannes Post: *“Zo had hij een keer gemerkt dat er een praatgrage figuur in Nieuwlande zat, een mogelijke verrader. Of die man nou deugde of niet maakte weinig uit. Hij praatte te veel en dat was hoe dan ook riskant. Maar wat deed je eraan? Je zou zo iemand kunnen observeren tot je wist hoe hij over de Duitsers dacht, je zou navraag in de buurt kunnen doen of hem brutoweg jouw kijk op de zaak kunnen voorhouden, waarna je misschien nog niets wist, maar hij des te meer. Moest je geweld gebruiken. Liever niet, want geweld wordt bekend; de mensen gaan dan vragen stellen die je slecht uitkomen. Dreigen? Ja, wie weet. Johannes had het probleem praktisch aangepakt. Hij was op de man afgestapt, had zich laten uitnodigen op een kop koffie en zette hem tijdens een kort gesprekje onder druk. En toen Johannes weer buiten kwam, kon hij triomfantelijk melden: “Die praat niet meer. Ik heb hem een onderduiker in de maag gesplitst.” Een elegante oplossing: hard, maar bijzonder doeltreffend.”*

Max Léons (1921-2019) op 6 april 2018 in Nieuwlande, bij de presentatie van “Het geheime dagboek van Arnold Douwes”.

Het tiende voorbeeld is het verraad van Arnold Douwes zelf. Hij maakt er melding van in het interview voor het Nieuwsblad van het Noorden, editie 23 maart 1985. Arnold vertelde: *“Er zat in Nieuwlande een verrader, die voor een pakje sigaretten alles wou zeggen. Hij heeft me verraden en zo ben ik in het Huis van Bewaring in Assen terecht gekomen. Ze hebben me daar goed te pakken gehad. Branden met sigaretjes op het gehele lichaam en zo. Een stelletje tuig was het. Wanneer ik voor verhoor moest, dan was ik doodsbenauwd. Maar wanneer ik er een keer zat was alle angst weg, heel gek.”* En dat dus ‘met dank’ aan één van die niet zwijgende mensen van Nieuwlande. Dat velen echter wel zwegen, is niet zo gek.

Een zekere zwijgzaamheid geldt en gold voor de hele bevolking van de buitengebieden van de gemeente Hogeveen en het Drentse platteland ten oosten daarvan. Zeker naar derden toe, die ze niet goed kennen. Maar om dat nou te benadrukken voor alleen Nieuwlande, met de mededeling dat er niemand werd verraden, dat is gewoon onwaar. En Nieuwlande daarmee als ‘beter’ zien dan elders, waar wél verraders waren, dat is in het licht van de feiten bijzonder Vult u zelf maar in. Kijk als lezer zelf maar eens welk woord er het beste bij past. Nieuwlande was gewoon net als alle andere gebieden in de regio waar mensen ondergedoken zaten: een kern van goede vaderlanders met een kern van gezinnen die ook gastvrij werd voor vluchtelingen, in oorlogstijd. Met daar omheen een meerderheid die zich afzijdig liet. En een hele kleine groep die teveel zei en zich zelfs liet betalen voor verraad. Toen de ondertitel *‘Een dorp dat zweeg’* werd gekozen voor het boek van Van der Sleen e.a. was alles nog niet bekend. Het lijkt me verstandig om deze uitspraak niet meer te gebruiken, nu we weten dat het goed bedoelde onzin was.

DORP STRAAT WIJK		Nieuwlande Veldweg 5 Geesbrug		Veldweg 5 Geesbrug		geen rooster	
HOOFD VAN GEZIN OF SAMENWONING (naam, eerste voornaam voluit en eerste letter van elk der volgende voornamen)		Sterkte van het gezin ¹⁾		Datum aangifte		Vorige wo of adr	
		M. V.		in uit			
1 van der Zwaag, Hemke				10 okt 51		11 dec 50	
2 van der Zwaag, Bete				20 sep 50			
3							

De voor dit onderzoek gebruikte woningkaarten, geven samen een beeld van een gebied, en op zichzelf een beeld van een woning. Dit is een blik op de woningkaart van het pand waar KP-leider Hemke van der Zwaag woonde. We lezen de grenswisselingen over de jaren heen. Eerst woonde hij in het Zwinderscheveld, toen Geesbrug als streek werd erkend, viel hij daar onder, het werd vervolgens kanaalweg, en na het bouwen van de snelweg (nu A37) viel zijn pand onder de Veldweg en Nieuwlande.

DE NSB-STEMMERS IN HET GEBIED

Waar in de publicaties over Nieuwlande ook nooit over is gesproken, is het aantal NSB-stemmers in het gebied. De NSB was in de jaren '30, toen er nog gestemd kon worden, een officiële niet-verboden partij, binnen een democratisch bestel, al was ook toen het leiderschapsprincipe van de partij zelf niét democratisch. Helaas zijn de uitslagen van de Provinciale Statenverkiezingen van 1935 nog niet teruggevonden in het archief van Coevorden, waarin ook het archief van de voormalige ge-

meente Oosterhesselen wordt bewaard. We kunnen dan ook niet uitsplitsen per stembedistrict binnen de gemeente. De uitslag van de hele gemeente is afgedrukt in de Hoogeveense Courant van 20 april 1935. De NSB c.q. Dieters kreeg 79 stemmen in alle stembedistricten van Oosterhesselen samen. De gemeente Zuidwolde gaf hem 191 stemmen, Sleen 202 en Dalen 243, om maar wat te noemen, wat in het niet viel bij de gemeente Emmen: 1560 stemmen voor de NSB. Dat was 1935. Nu het beeld van de verkiezingen daarna. Daarvan zijn de uitslagen wil teruggevonden en we kunnen het stembureau voor Nieuwlande en Geesbrug er goed uitlichten. We vergelijken ze met de aantallen NSB-stemmers in het buitengebied van de gemeente Hoogeveen.

NSB-STEMMERS IN DE GEMEENTE HOOGEVEEN EN NIEUWLANDE

	Prov. Staten 1935	2 ^e Kamer 1937	Prov. Staten 1939
1.Hoogeveen, totaal	107 = 1,8%	93=1,4%	146 = 2,2%
2.Plaats Hoogeveen (halve bevolking)	71	61	99
3.Buitengebieden (halve bevolking)	36	32	47
Deze waren onderverdeeld in:			
a.Alteveer	0	0	1
b.Noord/Nieuweroord	14	21	27
c.Hollandscheveld dorp e.o.	14	6	13
d.Zuideropgaande	4	3	3
e.Elim	4	2	3
Gebieden c, d en e samen	22=1,3%	11=0,6%	19=1,1%
4.Nieuwlande/Geesbrug (Gemeente Oosterhesselen)	Niet aanwezig	11=2,4%	10=2,4%

Oftewel: in het stembedistrict van Nieuwlande-Geesbrug waren in percentage meer NSB-stemmers dan in het gebied Hollandscheveld/Zuideropgaande/Elim, al zijn de verschillen klein geweest. Het stembedistrict Nieuwlande-Geesbrug is qua NSB-stemmers vergelijkbaar geweest met Hoogeveen in zijn totaal, als we kijken naar 1939. Het aantal NSB-stemmers was relatief klein, maar ze waren er, en het gaf aan dat er een spanningsveld kon zijn, mocht het tot oorlog komen. Het kwám tot oorlog.

DE BEREIKDWILLIGHEID OM JOODSE ONDERDUIKERS OP TE NEMEN

In het museum De Duikelaar te Nieuwlande zien we een prachtige grote foto met daarboven een indrukwekkende tekst: "Niemand de deur wijzen". Zo is er ongetwijfeld achteraf over gesproken. Dat is je houding van mens naar medemens, en eenmaal gehecht aan een onderduiker, ga je er voor door het vuur. Als je deze tekst echter ook van toepassing acht op de totale bevolking van Nieuwlande in de Twee-

de Wereldoorlog, dan is het van belang dat het ook in die toenmalige context klopte voor je dorp. Je zegt namelijk nogal wat over andere dorpen, alsof daar wel mensen de deur werden gewezen, en in Nieuwlande niet. Wat zei Arnold Douwes over de bereidheid van de bevolking van Nieuwlande om de woning open te stellen voor de Joodse onderduikers? We lezen in de Hooogeveensche Courant van vrijdag 12 augustus 1988, opgetekend uit de mond van Arnold Douwes;

Grootste nonsens

Arnold Douwes: „In kranten en tijdschriften lees je verhalen, alsof de mensen op de hoek van de straat stonden, om onderduikers te vragen: doe mij er ook maar een. Dat zijn de grootste nonsens, ooit geschreven. Het is fantasie, die nergens op slaat. Van de 212 redders, die in april 1985 in De Tamboer de Yad Vashem onderscheiding kregen van de staat Israël, kwam maar plm. 30 procent uit Nieuwlande. De rest kwam van andere plaatsen. Wij zijn al liegend door het leven gegaan, om joden aan onderdak te helpen. Dat systeem werkte wel, maar je moet niet vragen, hoe.”

Uit het dagboek van Arnold Douwes: *“Woensdagavond, 4 October 1944. Vannacht ging de Landwacht rond om bevelen rond te brengen tot werk aan de moffen-stellingen. (...) Het hele dorp is op stelten, maar zo goed als niemand gaat. Er komen nu massa's mensen die hun onderduiker willen slijten. Maar we geven "niet thuis" voor allen, daar kunnen we niet aan beginnen. Het ziet er naar uit, dat het hele dorp onder water gaat.”* Het is menselijkerwijs allemaal zo begrijpelijk, maar moet je dan naar buiten toe aangeven dat je niemand de deur wees? Arnold noteerde dezelfde dag nog: *“Ik had vanmorgen de jongens uit het bos op zullen halen, maar het kwam gewoon niet van, er was telkens wat. Deze hield me staande en die kwam aanlopen, en het ging allemaal over hetzelfde thema: Wat moeten we beginnen, waar moeten we onderduiken, waar blijven we met onze onderduikers?”* Er werd daarna zelfs gewerkt aan een hol voor 100 onderduikers. Omdat ze de deur werden gewezen.

DE LEIDING VAN HET VERZET IN NIEUWLANDE

In deze reconstructie zit nog een punt van belang. De diverse bronnen en geïnterviewde personen zijn het erover eens dat de hulp aan Joodse onderduikers in het streekdorp Nieuwlande begon met de komst van Arnold Douwes. Waarom kwam Arnold naar Nieuwlande? Arnold Douwes vertelde me over zijn weg naar Nieuwlande, en zo werd het opgenomen in het boekje *‘Op de drempel van de hel’* :

“Daarna ging ik naar ds. Volger, in Hollandscheveld. Die kende ik. Die had gestaan in Nieuw-Amsterdam, in de tijd dat mijn zus daar onderwijzeres was. In de tijd dat ik bij ds. Volger was, heb ik de tuin omgespit en vol gezet met goudsbloemen. Het werd een mooie oranje boel daar! Johannes Post kwam op bezoek bij ds. Volger. Johannes was Gereformeerd, maar dat mocht hem niet hinderen. Johannes ging wel eens bij de Hervormde ds. Volger naar de kerk. Ze waren op hele goede voet, die twee. De dag na dit bezoek heeft de dienstbode van ds. Volger, Aaltje, mij naar Johannes' huis gebracht. Daar kwam ik in het hol van de leeuw. Ik was de eerste onderduiker in Nieuwlande.”

De leiding van het LO-verzet in Nieuwlande bestond al met al in hoofdzaak uit mensen van buiten Nieuwlande zelf (Arnold, Max Léons, ds. Hoogkamp uit Elim, en één niet-geboren Nieuwlandenaar die er wel inwoner was geworden, Johannes Post. Dat deze mensen samen actief werden, is een meervoudige samenloop van omstandigheden geweest. Aaltje Boertje, de dienstbode, had voordien bij Johannes Post gewerkt. Als deze een andere betrekking dan ds. Volger had gekregen, als de zus van Arnold niet in Nieuw-Amsterdam had gewoond, of ds. Volger had bedankt voor Hollandscheveld, als....als.... dan was in Nieuwlande de hulp aan Joodse vluchtelingen niet op gang gekomen, in die mate zoals nu het geval is geweest.

Dat geeft allemaal niet, het is wel gebeurd, al die broodnodige hulp. Prachtig. Maar dit is bij voorbaat niet de verdienste van deze bevolking. Dat Arnold naar Nieuwlande kwam, dat had heel gemakkelijk anders uit kunnen vallen. Het was heel anders geweest als de bevolking van Nieuwlande inderdaad als geheel een gemeenschappelijke afspraak had gemaakt over de opvang, zoals de mythe veronderstelt. Maar mooi dat het wel is gebeurd, deze opvang, bij enige tientallen huishoudens. Vanuit de positie van ds. Volger had hij echter ook ervoor kunnen kiezen om een LO contact in het gebied Alteveer-Kerkenveld in te schakelen, als nieuw adres voor Arnold Douwes. Dit gebied was even zwijgzaam, behulpzaam en bereidwillig als dat van Nieuwlande, terwijl het tevens even afgelegen lag. Daar werden nogal wat KP-ers ondergebracht. Terugkijkend op dit punt, is het duidelijk dat het juist weer heel goed past bij het denken in regionaal verband. Daardoor kon Nieuwlande als onderduikersgebied functioneren, binnen die regio. Daardoor kwamen leidinggevende figuren naar deze streek. Niet vanwege een geïsoleerde positie.

ONDERZOEK EN ONDERSCHIEDINGEN ONDER DRUK EN SELECTIEF

Hoe kan de beeldvorming rondom Nieuwlande in oorlogstijd zo afwijken van de feiten? We kunnen dit misschien verklaren door naar de beleavingswereld van de onderduiker te kijken. De algemene stelling was: zwijgen over wat je niet hoeft te delen, hoe meer mensen iets weten, hoe makkelijker uit kan komen waar je mee bezig bent. Dit hield voor de onderduiker in dat de wereld beperkt was tot de gezinnen waar men als onderduiker welkom was. Men was niet op zoek naar een algemeen beeld van Nieuwlande. In de herinnering bleef dan ook alleen dat gezin hangen, waar je ondergedoken zat of waar je mensen naar toe bracht. Dat kan makkelijk je herinnering gaan domineren. 'Overal' op Nieuwlande zaten onderduikers.

De stap naar 'de hele bevolking' is dan niet zo groot, omdat het ging om de hele bevolking die je als onderduiker kende. Je kende niet dat deel van de bevolking dat niet met onderduikers bezig was. Daar komt nog bij dat het onderzoek van het Yad

Vashem-instituut niet van ganser harte ging, om het maar zacht uit te drukken. Toen in 2000 het boekje *'Mitswa en Christenplicht. Bescheiden helden uit de illegaliteit'* verscheen, legde dr. Bert Jan Flim van het NIOD in een voorwoord uit hoe het onderzoek op gang was gekomen:

"Arnold Douwes overleefde de oorlog en werd als een der eersten door het Israëli-sche herdenkingsinstituut Yad Vashem onderscheiden. In de 'Laan van de Rechtvaardigen' werd er in zijn naam een olijfboom geplant. Maar eigenlijk vond Douwes dat iedereen die hem bij die onderduikerij had geholpen, eveneens een medaille moest krijgen. De commissie van Yad Vashem achtte een dergelijk grootschalig evenement echter niet haalbaar. Douwes, die zich inmiddels in Israël had gevestigd, dreigde daarop eigenhandig 'zijn' boom met wortel en tak te vernietigen. Dat hielp. Er volgde een groot onderzoek, dat in 1985 resulteerde in de onderscheiding van 202 mensen uit Nieuwlande en de dorpen daarom heen. Het was de eerste keer dat vrijwel een geheel dorp op die wijze werd geëerd."

De laatste opmerking is hiervoor al met feiten tegengesproken. Het ging om een klein deel van de bevolking, maar toch: wel verdiend. Men had zich echt ingezet. Er was echter nogal eens druk voor nodig en daarbij liet Arnold Douwes zich zien zoals ik hem ook als mens heb leren kennen. Een zeer sterke overtuiging en daarbij weinig middelen schuwend om zijn doel te bereiken. Er was tevens sprake van een ongelijke groep. Ja, men had allemaal inzet getoond bij de hulp aan Joodse vluchtelingen, maar de wijze waarop was zeer verschillend, en er was sprake van een selectieve wijze van benadering. Alles wat Arnold naar voren bracht werd onder 'Nieuwlande' gegroepeerd (zie hierna), er was geen onderscheid tussen leiders en huisgezinnen die zonder problemen een kind door de oorlog loodsten, en alles er tussenin.

Er is ook niet gekeken naar het totale buitengebied van de gemeenten Hoogeveen en Oosterhesselen. Alleen het netwerk en dagboek van Arnold, en het verslag van Max Léons waren het algemene uitgangspunt. Daarbij werden heel wat mensen in de regio meegenomen die met hen in contact stonden, maar men miste ook namen. Zo is het rode verzet bijvoorbeeld vrijwel genegeerd. Dat neemt niet weg dat het Yad Vashem-instituut zorgvuldig en met toewijding de onderscheidingen toekende, waarbij ook derden werden gehoord. Wie ze kreeg, had ze verdiend. Maar dat zegt niets van wie ze in die dagen niet heeft gekregen. Tevens kunnen we concluderen dat voor het algemene beeld van Nieuwlande en omstreken geen moeite werd gedaan. Men accepteerde uitspraken op basis van herinneringen en toetste deze niet bij de gemeentelijke administraties. Hoe we dat weten? De woningkaarten die voor dit onderzoek zijn meegenomen en ons zo'n duidelijk beeld geven van de bevolking van de laatste oorlogsjaren, waren tot ongeveer 1985 in gebruik. Ze laten doorlopende bewoning zien. De cijfers waren ook toen zo uit de kaartenbakken te halen.

DE MENSEN DIE VOLGENS YAD VASHEM ONDER NIEUWLANDE VIELEN

"Nieuwlande zat feitelijk vol. Hoeveel mensen er woonden, wist ik niet precies, maar met zes-zevenhonderd was de kous wel af. Er stonden ook maar enkele tientallen woningen en boerderijen, nog geen honderd in totaal. Wat kon je erin kwijt? Naar schatting zaten er wel zeventig duikelaars, dus gemiddeld haast één per woonhuis. Nieuwlande was verzadigd. Omliggende dorpen boden meer kansen op dit moment

met als topper Dedemsvaart.” Aldus verklaarde Max Léons in *‘Mitswa en Christenplicht’* (blz. 102). De 70 onderduikers is een mooie inschatting van een insider. Dat Max geen overzicht van Nieuwlande had, dat maken de toetsbare cijfers ons duidelijk. Nieuwlande zat dan ook niet ‘vol’ met Joodse onderduikers. Maar de grenzen van wat men er onder kon brengen, die waren bereikt. En met zijn verwijzen naar andere dorpen en streken is het ook helder waar het onderduiknetwerk over ging. Over een hele regio. Het wordt niet altijd gezegd in Max’ verslag net zo min als we het altijd zo duidelijk lezen in Arnolds dagboek, maar wie namen weet te plaatsen, ziet hen werkzaam in een breed gebied. Voor zover ze daar nog ruimte hadden. Voor zover al de andere onderduiknetwerken, ook LO, daar niet al tegen een verzadigingspunt aan zaten.

We vinden op internet op de website van het Yad Vashem-instituut een grote database met namen van Rechtvaardigen, de onderscheiden niet-Joden. Een Jood is niet door het instituut als Rechtvaardige onderscheiden, omdat het zijn Mitswa, zijn Joodse plicht was om de andere Jood te helpen. Van ds.Hoogkamp begreep ik dat hij ook een grote hekel had aan heldenverering, opklopperij, dikdoenerij en uitvergroten van wat er in de oorlog werd gedaan (tijdens de interviews was hij daar een paar keer echt boos over), want hij vond het niet meer als zijn Christenplicht en van hem had al het ‘gedoe’ niet gehoeven. Maar hij aanvaarde de onderscheiding. Je kon mensen ook niet voor het hoofd stoten. Je kunt je echter al met al afvragen of het verschil in behandeling terecht is tussen Jood en Christen (of Socialist-Communist) in het verstrekken van een Yad Vashem-onderscheiding, want ze deden geen van allen iets anders dan wat vanuit de eigen beginselen als plicht werd ervaren. Dat neemt niet weg dat de onderscheidingen zijn gegeven, en dat we daardoor tevens de gastgezinnen in beeld kunnen brengen, waar de eretitel van Nieuwlande op gebaseerd is.

Wie in de database van Rechtvaardigen van het Yad Vashem-instituut zoekt op de zoekterm ‘Nieuwlande’, kan op zijn computer thuis 139 huishoudens voorbij zien komen die een Yad Vashem-onderscheiding hebben gekregen. Dat is behoorlijk wat. Nu we weten dat er in de oorlog 37 van in Nieuwlande zelf woonden, zien we ook dat 3/4^e van de onderscheidingen op naam van Nieuwlande buiten Nieuwlande zelf zijn gevallen. Als we de huishoudens op naam bekijken, en vergelijken met bestaande onderzoeken naar de Tweede Wereldoorlog, zien we dat 3/4^e van de mensen woonde in Elim, Hollandscheveld, Nieuw-Moscou, Dedemsvaart, Hoo-geveen, De Weide, tot en met Nieuw-Amsterdam, en waar al niet meer. In de hiervoor geciteerde beeldvorming van gerenomeerde instituten zien we dit niet terug. De onderliggende informatie verwijst echter naar een regio, niet naar het dorp Nieuwlande, maar het instituut zelf heeft dat niet helder.

Er valt nog meer op. Tussen de gedecoreerden vinden we ook namen van de leiders van de LO in de omliggende dorpen, Elim, Noordscheschut en Hollandscheveld. We vinden ook degenen met wie de LO-leiders samen hun netwerk opzetten. Een deel van hen vinden we ook in het dagboek van Arnold terug. Het netwerk van Arnold Douwes was overduidelijk overlappend met dat van de LO. Arnold had geen op zichzelf staande organisatie, maar werkte gelijk als veel anderen in het verzet: binnen het netwerk van de LO met eigen contacten daarbuiten. Opvallend is dat we tussen de gedecoreerden Arnold Zandbergen niet vinden. Hij was leider van de LO in het rayon Hoogeveen. Hij was tevens verantwoordelijk voor veel onderduikers en contacten die tevens in het netwerk van Arnold Douwes zaten. Rayonleider Arnold

Zandbergen had volop contact met de LO-leiders in de dorpen rond Hoogeveen. In de memoires van Isidor Davids ('Peter') wordt het ook heel helder uitgelegd, dat hij in Nieuwlande zat via de LO. Behalve dat de leider van de LO niet werd onderscheiden via het Yad Vashem-instituut, geldt dat ook voor mensen die via bonnenkraken en bonnendiefstallen ervoor zorgden dat de Joodse onderduikers op hun gastadres werden ondersteund. Ook deze mensen hadden een reddende rol.

Maar Arnold Douwes kwam niet ter vergadering bij de LO. Dat was dus ds. Hoogkamp, die ook zaken rondom Nieuwlande daar oppakte. Het Yad Vashem-instituut heeft de soldaten en de onder-officieren beloond, maar is de kapitein vergeten, zo zouden we het beeldend uit kunnen drukken, omdat er een tweede kapitein op het schip zat, die niet met de eerste samenwerkte. Maar zonder Arnold Zandbergen, de LO en zijn werk, had Arnold Douwes niet de geploegde akker gevonden, waarop hij vruchtbaar eigen werk kon verrichten. Het maakt nogmaals duidelijk dat het aantal onderscheiden personen niets zegt van het aantal huishoudens waar men zich inzette voor de hulp aan Joodse onderduikers, in Hoogeveen en omstreken. Het waren er veel meer dan nu in het oog valt, als we de onderscheidingen bezien.

ANDER PERSPECTIEF: NIEUWLANDE EN DE KP'ERS

Het beeld van het verzet en de rol daarin van de verschillende gebiedsdelen van het District Hoogeveen van de LO raakt ook vertroebeld als we alleen kijken naar de gezinnen waar Joodse onderduikers werden opgevangen. Een andere manier van kijken is via de KP, de KnokPloegen. Het gewapende verzet, of – anders omschreven – het verzet dat overging tot harde acties tegen de bezetter en wie met hen samenwerkte. In onderstaand staatje zijn alle KP'ers ondergebracht die we kennen uit de memoires van Gerrit Gunnink, het boek van ds. Geert Hovingh over Johannes Post, de persoonlijke archieven van Hemke van der Zwaag en Jos van Alderen, de rapportages van het Nederlandse verzet van direct na de oorlog in het archief van het NIOD, en waarvan we weten dat ze woonachtig waren in één van de genoemde gebieden. Er zijn mensen in opgenomen waarvan bekend is dat ze minstens één keer betrokken waren bij een KP-Actie, vóór hun KP overging in de NBS. We spelen daarbij niet met emoties of belangenpolitiek, waarbij we mensen betrekken bij gebieden waar ze gewoon niet woonden. Bij twijfel geven de woningkaarten uitsluitsel. Deze waren al gebruikt voor het overzicht van de gezinnen waar de Joodse onderduikers waren ondergebracht en bleken bruikbaar voor meer.

De plaats Hoogeveen bevatte pakweg de helft van de bevolking van de gemeente Hoogeveen. In het District Hoogeveen van de LO was de plaats op het totaal van het aantal bewoners in de minderheid. Globaal gezien kunnen we echter zeggen dat de plaats met 11 bewoners bij de KP iets oververtegenwoordigd was, maar het gaat om kleinigheden, laten we het er maar op houden dat er sprake is van een redelijke verdeling. Alle plaatsen droegen hun steentje bij. Van een centrale rol van Nieuwlande bij de KP was geen sprake. Ook niet op landelijk niveau. Johannes Post zat later bij de LKP, de landelijke top. Rob Rombouts ook. Die heeft de oorlog overleefd. Daarom werd Johannes tot held gemaakt. We hebben blijkbaar als Nederlandse bevolking bij voorkeur dode helden. Levende helden praten terug, en dat levert alleen maar moeilijkheden op, leerde het naoorlogse leven van Arnold Douwes.

Tegen bovenstaand overzicht is natuurlijk in te brengen dat niet alle KP'ers die via Nieuwlande actief waren daar ook woonden. Er valt een uitgebreider schema weer

te geven, waarin ook de KP'ers worden opgenomen die via een plaats actief waren en daar waren ondergedoken. Maar dat levert voor Nieuwlande niet veel extra's op. De lijst zal dan voor Alteveer/Kerkenveld nog veel langer worden dan die van Geesbrug en Nieuwlande samen. Met 21 KP'ers van elders, werkzaam voor kortere of langere tijd in het gebied, hebben we het nog beperkt gehouden. Als iemand enkel een nachtje langs kwam voor een wapendropping, bleef hij buiten telling. Terug naar de beeldvorming: geen centrale rol voor de plaats Nieuwlande bij de KP.

WOONPLAATS	AANTAL KP'ERS
Hoogeveen	12
Pesse	1
Zwinderen	1
Gees	2
Geesbrug	2
Nieuwlande	1
Nieuweroord	1
Hollandscheveld	2
Nieuw-Balinge	2
Alteveer/Kerkenveld	4
Elders woonachtig	21
Totaal aantal KP'ers District LO	49
Afkomstig uit het District zelf:	28

NIEUWLANDE EN PROVINCIALE- EN LANDELIJKE LEIDING

Een streek als Nieuwlande had iemand in het landelijke verzet zitten, hoe bijzonder was dat eigenlijk? Er wordt gewerkt aan een Erelijst van Oorlog en Verzet, waarin alle mensen die ertoe deden uit Hoogeveen en omgeving worden opgenomen. We vinden daarin – buiten Johannes Post om - de volgende personen uit de provinciale- en landelijke leiding van de LO en de LKP:

--**Albert van Aalderen**, geb. 26-9-1892. Timmerman-aannemer. Hij was gemobiliseerd tijdens de Eerste Wereldoorlog en had als zodanig militaire ervaring. Nederland bleef neutraal, zodat het geen gevechtservaring werd. Hij woonde in het begin van de Tweede Wereldoorlog op Willemskade 51a en vanaf 9 oktober 1941 op Hoofdstraat 129. Hij was getrouwd met Jantje Koster. Ze hadden enkele Joodse kinderen in huis, waarvoor hen de Yad Vashem-onderscheiding werd uitgereikt. Zelf hadden ze geen kinderen. Er werd een tiental gezinnen in de regio gevonden, waar ook Joodse kinderen werden ondergebracht. De kinderen werden verdonkere-maand in Amsterdam. Hij was Interprovinciaal Leider van de LO voor de drie noordelijke provincies en namens hen zittend in de TOP, het centrale landelijke overleg van de LO. Het verzet deed op 29 mei 1945 een schrijven uitgaan waarin hij werd genoemd als lid van de Vertrouwensraad Illegaliteit, bedoeld om actief te zijn rondom de zuiveringen. Beheerder van het bonnendepot van de LO te Hoogeveen. Leidend in de pilotenhulp in Hoogeveen en omgeving, samen met zijn neef: Na de bevrijding waarnemend hoofd van de POD, Politieke Opsporings Dienst. Nederlands Hervormd.

--**Machiel Willem Rombout, 'Rob Kooijmans'**, geb. 13-10-1908. Bentinckslaan 129. In de mobilisatieperiode en de meidagen van 1940 kapitein van de 2^e Veer-

dienstgroep. Leraar aan de Christelijke HBS, later Menso Alting College. Gehuwd met Francina Kooijmans. Het gezin was Gereformeerd. Het gezin had onderduikers. Districts Commandant van de Orde Dienst te Hoogeveen, en als zodanig niet actief in het verzet. In mei 1943 moest hij onderduiken en werd hij als OD-leider opgevolgd door Jos van Alderen. Verder was Machiel betrokken bij het vervoer van neergekomen vliegeniers, in de groep Jos en Albert van Alderen van de LO te Hoogeveen. Hij dook onder, werd Districts Commandant van de LO in Brabant en ging door naar de landelijke top van de KP. Na de bevrijding Districts Commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten, district Hoogeveen. Hij ging over naar het strijdende gedeelte. De Hoogeveense Courant van 25 april 1945 meldde dat hij van zijn functie als Districts Commandant ontheven was. Zo kon hij zich volledig richten op de vorming van het nieuwe bataljon, Woensdag 9 mei kwamen de eerste soldaten voor het latere 1-1-RI aan in de kazerne te Zuidlaren en was voor kapitein Rombouts de overgang naar deze eenheid in wording compleet. De eenheid gold echter nog altijd als strijdend gedeelte van de BS. Pas op 3 juni 1945 stopte zijn werk voor de BS. Vanaf 4 juni was hij bij de Koninklijke Landmacht, in de rang van Reserve Majoor. Hij vertrok met het 1-1-RI naar Nederlands Indië. Per 1 mei 1946 werd het gezin overgeschreven naar Dordrecht. Hij werd in Hoogeveen als Districts Commandant opgevolgd rond 25 april 1945 door Willem Hensens.

--**Klaas Veldman**, geb. 1-1-1906. Kanaalweg 27. Onderwijzer aan de Gereformeerde school aan het Haagje. Getrouwd met Martje Anna van Dijken. Verzetsnaam "Klaas". Zo werkte hij ook als contact bij de Groep Albrecht. Als LO-man werd hij leider van de provinciale LO-organisatie in Drenthe en was als zodanig verantwoordelijk voor duizenden onderduikers, zegt het verslag van de LO-Drenthe van kort na de oorlog. Rapportage Albrecht over Klaas en zijn echtgenote: *"Deze mensen waren zeer moedig, zagen tegen geen moeite op en stonden steeds voor ons klaar."*

--**Arnoldus Roodhart Zandbergen**. Geb. 10-7-1897, Blokzijl. Gehuwd met Beertje Volkers. Grote Kerkstraat 21. Stoffeerder en meubelhandelaar. Godsdienst: Gereformeerd. Politiek: Anti Revolutionair. Na de lagere school haalde hij een vakdiploma stofferen. Was in militaire dienst als sergeant. Schuilnamen: Roodhart en Z-Hoogeveen. In de meidagen van 1940 was hij bij de Luchtwacht van Hoogeveen. Hij werkte in de LO in Drenthe en de kop van Overijssel. Medeoprichter van de LO in Hoogeveen, van het District Hoogeveen van de LO (tevens Districtsleider) en van de Provinciale LO van Drenthe (tevens Provinciaal leider). Deed mee met het landelijk overleg binnen de LO. Toen hij moest onderduiken, na arrestaties in Hoorn, zat hij van 1 augustus 1943 tot 19 oktober 1943 ondergedoken in Leeuwarden. Hij werd opgepakt en maakte toen een moeilijke tijd door in een concentratiekamp. Als provinciaal LO-leider verantwoordelijk voor 5000-6000 onderduikers, waaronder dus ook alle Joodse onderduikers en de provinciale pilotenhulp. Hij heeft nooit een Yad Vashem onderscheiding gehad.

--**Johannes 'Jos' van Alderen**, geb. 18-1-1909. Schutstraat 179. Houthandelaar. Gehuwd met Wilhelmina Ekhart (21-10-1937). Hij diende als dienstplichtige bij het 1-RI in Assen. 1^e Luitenant. Tijdens de mobilisatie ingedeeld bij het 1-3-25 RI, dat afgeleid was van het 1-RI en in de meidagen van 1940 actief op Schiphol, in de omgeving van Beesd en bij de Diefdijk, waar de weg Vianen-Zaltbommel elkaar snijden. Chef-Staf van de OD, onder Districts Commandant Machiel Rombout en Districts Commandant van de OD, na het onderduiken van Rombout (mei 1943). Tevens waarnemend Gewestelijk Commandant van de OD vanaf augustus 1944. Chef Staf van de Binnenlandse Strijdkrachten en waarnemend Gewestelijk Commandant

onder Harm Ketelaar. Vervolgens leidde hij het provinciale afwikkelingsbureau van de BS. Samen met Albert van Aalderen leidend in de pilotenhulp in Hoogeveen en omgeving. Ze hadden tevens een overstijgende leidende rol voor de LO van Hoogeveen. Hoofd van de arrestatieploeg van de POD van Hoogeveen. Nederlands Hervormd. Verzetsnamen: Jos van Holten of Java.

Kunnen we **Hemke van der Zwaag** van Geesbrug ook aan dit lijstje toevoegen? Voor velen kwam hij van Nieuwlande, maar op de woningkaart stond toch echt dat zijn woning onder Geesbrug viel, in oorlogstijd. Jazeker, hij heette provinciaal KP-leider, maar wie leidde hij dan? Doorgaans was het hele KP-werk uitgaand van en voor de verantwoordelijkheid van de groepen zelf. Er zijn voorbeelden bekend van weigering van een KP om opdrachten van Hemke uit te voeren. Van een centraal gestuurde KP in de provincie Drenthe was dan ook geen sprake. Wel deed Hemke op lokaal gebied flink mee. Provinciaal wist men helemaal niet wie direct na de bevrijding burgemeester was van Oosterhesselen, waar Hemke de zetel had ingenomen. Dat getuigt niet van veel onderling contact binnen de BS, toen daar de KP in was opgenomen.

Kort samengevat: jazeker, Johannes Post van Nieuwlande was lid van de landelijke top van de KP. Maar kijken we naar andere provinciale, boven-provinciale of landelijke leiders van LO en KP, dan vinden we nog vijf personen uit Hoogeveen terug. Dat maakt de positie van Nieuwlande niet minder bijzonder. Het gaat hier echter om een positie die deel uitmaakt van een groter regionaal geheel. Het was het hele District Hoogeveen van de LO dat een bijzondere positie innam in het verzet.

NIUWLANDE VERGELIJKBAAR MET LE CHAMBON-SUR-LIGNON?

Le Chambon-sur-Lignon ontving eveneens een Yad-Vashem onderscheiding. Ja, de dorpen zijn vergelijkbaar, want ze hebben beiden dezelfde onderscheiding. Maar dan houdt het ook op. Het Franse dorp Le Chambon-sur-Lignon bestond in de oorlogsjaren uit ongeveer 5000 inwoners. Het in die periode moeilijk toegankelijke bergplateau kende als geheel een bevolking van ongeveer 24.000 personen. Er is discussie over hoeveel Joodse onderduikers er zijn opgevangen, temeer omdat er ook anderen onderdak vonden en de achtergronden niet altijd bekend waren. Men houdt het momenteel op ongeveer 3500 Joden, terwijl de hoogste schattingen uitgaan van rond de 5000.

Met 374 huishoudens en 4,6 personen per huishouding, kunnen we de hele bevolking van Nieuwlande in de periode 1943-1945 schatten op 1725 personen. Op dit aantal personen waren er op zijn hoogst 80 Joodse vluchtelingen in het dorp. Dat is ongeveer 21,5 : 1. Eén Joodse vluchteling op 21,5 inwoners. Rekenen we dit getal door voor Le Chambon-sur-Lignon, dan komen we op 2240004.000:3500, is ongeveer 6,9:1. Eén Joodse vluchteling op 6,9 inwoners, uitgaande van breed erkende schattingen. Dat maakt tevens duidelijk dat bij het doorrekenen gesteld kan worden dat als we rekenen in percentages, Le Chambon-sur-Lignon meer dan driemaal zoveel Joodse vluchtelingen hielp dan Nieuwlande. Is Nieuwlande vergelijkbaar met Le Chambon-sur-Lignon? Los van de Yad Vashem-onderscheiding, zijn ze absoluut niet vergelijkbaar. Niet in het aantal opgevangen Joodse vluchtelingen en niet op het percentage van de bevolking dat gemiddeld bezig was met die opvang. Het is als de muis en de olifant op de brug lopen. De muis zegt: wat stampen we lekker.

(Bron: <https://www.youtube.com/watch?v=LGGyDcloNAQ> .)

DEED NIEUWLANDE IN DE OORLOG IETS BIJZONDERS?

Die vraag kunnen we kort over zijn. Ja. Ook binnen het District Hoogeveen van de LO realiseerde men zich direct na de oorlog al dat er iets bijzonders was gebeurd, met het onderbrengen van de ruim 80 Joodse onderduikers in Nieuwlande. Dat zegt niet dat ze niet elders ook waren ondergebracht. Dat zegt ook niet dat de rest van het District Hoogeveen niets bijzonders gedaan zou hebben. Sterker nog, we kunnen ook deze vraag stellen:

WAS ER NOG EEN GEBIED IN HET DISTRICT DAT HETZELFDE DEED?

Ook dan moet het antwoord 'Ja' zijn. Nieuwlande én Geesbrug **samen** hadden die ruim 80 Joodse onderduikers ondergebracht. Het sluit aan op het gebied Noordscheschut-Nieuweroord, dat net als Nieuwlande en Geesbrug in elkaar overlopen. Wat weten we bijvoorbeeld van dat gebied?

JOODSE ONDERDUIKERS IN NOORDSCHESCHUT-NIEUWEROORD

Uit verklaringen van bijvoorbeeld ds. Hoogkamp en de stukken die bewaard worden bij het NIOD, wordt helder dat binnen de LO er drie aanspreekpunten waren in het gebied Noordscheschut-Nieuweroord: De onderwijzers Renema (Hervormd) en Van der Meulen (Gereformeerd) en landbouwer Bouwe Zijlstra. Rechterhand van Van der Meulen was onderwijzer Noback. Bouwe Zijlstra deed direct na de oorlog verslag. Dit rapport werd door Frederik de Jonge, de laatste leider van het District Hoogeveen van de LO als volgt omschreven: *“Een rapport opgemaakt door Bouwe Zijlstra, een van de actiefste medewerkers van de buitenstreken.”* (NIOD, 251a 146.) Het is tijd om enkele cijfers te verduidelijken. We lezen van Bouwe: *“We kwamen in aanraking met plm. 60 Joden welke moesten duiken om huns leven wil.”* Dat was de persoonlijke betrokkenheid. Door zijn functie als beheerder van een dependance van het illegale Distributie Kantoor van het District Hoogeveen van de LO zijn ook anderen voor het behoud van hun leven afhankelijk geweest van Bouwe Zijlstra. Arnold Douwes kon zijn netwerk van bonnen voorzien door Bouwe Zijlstra. Zonder Bouwe geen Douwes.

Meester Noback heeft in een eigen verklaring aangegeven dat hij betrokken was bij de hulp aan 8 Joodse vluchtelingen. (NIOD, 251A 10.) Hij heeft nooit een Yad Vashem-onderscheiding gehad. Meester Renema heeft deze onderscheiding wel gehad. Van hem is geen verklaring bekend. Ook van meester Van der Meulen is geen verklaring, want hij stierf al in april 1945. We weten van Nieuwlande dat de medewerkers van de LO aldaar zelf de inschatting maakten dat ze ruim 80 Joden hadden geholpen. (NIOD 251a 12.) Dat was dan de streek Nieuwlande EN de streek Geesbrug samen. Als we de cijfers van Noordscheschut/Nieuweroord bij elkaar optellen en rekening houden met de hiaten, dan zijn door deze LO-medewerkers ook ruim 80 Joodse vluchtelingen voortgeholpen. Waarom kreeg Nieuwlande als dorp een Yad Vashem-onderscheiding, en Noordscheschut niet? Ten eerste zag iemand alles als Nieuwlande, werd Geesbrug weggeredeneerd, en wist men van Nieuweroord en Noordscheschut niets. Ten tweede wilde Arnold Douwes kost wat kost dat Nieuwlande zo'n onderscheiding zou krijgen en ten derde heeft Noordscheschut zich niet op de borst staan kloppen, terwijl ten vierde de grote gangmaker (Bouwe Zijlstra) in 1949 was geëmigreerd. Maar de cijfers zijn helder. 60+8+nog twee netwerken via scholen, en dan nog het netwerk van de SDAP, dat ook via Nieuweroord werd gecoördineerd. Zo kom je ruim boven de 80. Alleen al de Joden.

DISTRICT HOOGEVEEN VAN DE LO, WAT WAS DAT?

In het voorgaande is enkele malen gesproken over het District Hoogeveen van de LO. Dit vraagt om enige toelichting. Een vluchtig overzicht van het district, en de rol die Arnold Douwes daar wel en niet in speelde, plus hoe hij daar gebruik van heeft gemaakt.

Het verzet in Nederland was opgedeeld in diverse organisaties. Een kleinere, ook actief in de regio Hoogeveen, was die van de SDAP, waarin een deel van de medewerkers tegen het communisme aanhing of dat na de oorlog zouden worden. Iedereen werd geholpen, ongeacht de achtergronden. De grootste organisatie was de LO, de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers. Deze organisatie zorgde eveneens voor alle onderduikers, Joods en niet-Joods, ongeacht politieke richting, maar was wat betreft de medewerkers sterk gefundeerd in de ARP (Anti Revolutionaire Partij), de Gereformeerde Kerk en de confessionele stroming van de Nederlandse Hervormde Kerk. De LO verdeelde Nederland in districten. In Hoogeveen werd in december 1942 de basis gelegd voor het District Hoogeveen. Dat stond onder leiding van Arnold Zandbergen, uit de Grote Kerkstraat. Onder hem functioneerden plaatselijke leiders: Meester Renema voor Noordscheschut, Johannes Post voor Nieuwlande, ds. Volger voor Hollandscheveld, ds. Hoogkamp voor Elim, Wietze Knol voor Echten en Rieks Zomer voor Alteveer-Kerkenveld. Er waren meer plaatselijke leiders, want het District strekte zich uit over de gemeenten Ruinen, Oosterhesselen, Hoogeveen en Zuidwolde, terwijl in de praktijk ook De Krim meedeed.

In de top van het District werd ook de verdeling van illegaal verkregen distributiebonnen geregeld. Deze werden verduisterd op onder andere de distributiekantoren van de gemeenten Oosterhesselen en Hoogeveen. Een leider van een uitreikploeg kon ook heel wat betekenen. Roelof Zwiggelaar uit Hoogeveen was zo iemand. Hij zag erop toe dat zijn ondergeschikten zoveel mogelijk fraudeerden en de administratie toch leek te kloppen. Verder werden er ook bonnen verkregen door overvallen. Landelijk werd er een LKP opgericht, de Landelijke Knok Ploeg. Er waren tevens Knok Ploegen in de regio's actief. De overvallen voor het District Hoogeveen waren vooral het werk van enkele KP'ers uit Hoogeveen (Jan Naber en Albert Rozeman) en de groepen waarin Rieks Zomer en Jan Leijssenaar actief waren (KP-De Krim en KP-Rieks). De KP-De Krim had een nauwe band met het landelijke Distributie Kantoor van de LO, onder leiding van Reinout Roukema. Deze verklaarde dat hij weinig in Hoogeveen was, want de mensen daar hielden de bonnen in het eigen circuit. Een grote klap voor de verspreiding van distributiebonnen en andere papieren in het bijzonder en de LO in het algemeen, was de executie op 6 juni 1944 van Wiepke van der Zee, Albert Jan Rozeman en Henk Raak. Ze stierven mede voor wat ze gedaan hadden voor Nieuwlande en de daar ondergedoken Joden.

Binnen het district werd nauw samengewerkt. Of het nu ging over bonnen, of onder het onderbrengen van onderduikers, je deed wat je kon, met de mensen die je vertrouwde. We zien dat ook terug in het Dagboek van Arnold Douwes. Arnold werkte samen met bakker Blanken uit de Grote Kerkstraat, met ds. Volger, meester Wiegman uit Hollandscheveld, ga maar door. Dit was niet de organisatie van Arnold Douwes, die doorlopend in zijn oorlogsdagboek naar voren komt, dit was de organisatie van het District Hoogeveen van de LO. Een organisatie waar hij zelf geen leidende positie had, want zoals gezegd, ds. Hoogkamp nam later ook Nieuwlande mee in zijn LO positie.

District Hoogeveen van de LO, met de plaats Hoogeveen als middelpunt, tussen de andere districten. Formeel was de provinciegrens de zuidgrens, feitelijk werkte men nauw samen met De Krim.

Er werd nogal eens gewisseld, in de functies. Dat was vanwege het onderduiken of opgepakt worden van een persoon. Meester Wiegman nam in Hollandscheveld de positie van ds. Volger over. Na het onderduiken van Johannes Post, was ds. Hoogkamp ook het LO-aanspreekpunt voor Nieuwlande. Dus niet Arnold Douwes. Ds. Hoogkamp werd genegeerd door het museum in Nieuwlande en zijn kinderen waren niet uitgenodigd bij de overhandiging van het eerste exemplaar van Arnolds dagboek, toen dat in boekvorm werd uitgegeven. Arnold Zandbergen moest onderduiken in de loop van 1943. Arjen Plantinga nam zijn rol over. Mensen als Klaas Veldman en Albert van Aalderen namen leiding op een hoger niveau in de LO over,

waarvan de laatste zelfs interprovinciaal leider werd voor Groningen, Friesland en Drenthe. Samen met neef Jos van Aalderen organiseerde Albert de pilotenhulp.

Het artsenverzet was nauw verbonden met de LO en het rode verzet. Volgens de medische code van iedere arts en iedere verpleegkundige, werd iedereen geholpen, ook Joden, ook verzetsmensen, iedere onderduiker, wat de Duitsers ook voor bepalingen instelden. Al deze mensen ondersteunden ook Arnold Douwes, zoals ze de rest van de LO en het rode verzet steunden. Zonder inbedding in de LO was Arnold Douwes niets geweest. De LO haalde hem zelfs naar Hollandscheveld, naar ds. Volger en de LO bracht hem bij Johannes Post. Als onderduikers van Arnold een andere plek moesten, zorgde de LO ervoor dat ze die kregen, binnen het District, als Arnold dat zelf niet lukte, net zo goed als Arnold mensen opving die uit andere LO-gastadressen weg moesten.

In september 1943 werd een aanzet gegeven voor de vorming van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS). De KP zou volledig over moeten gaan, maar dat gebeurde niet. Een deel van de KP in Hoogeveen ging mee in de BS. Rieks Zomer en provinciaal KP-leider Hemke van der Zwaag uit Geesbrug stonden naast de organisatie, werkten wel mee, en bleven actief binnen een eigen circuit. Ze vingens wapens op, zorgden voor wapendepots in o.a. Fluitenberg, Nieuweroord en Kerkenveld, en ze zorgden voor de bewapening van ploegen BS'ers in Nieuwlande, Hollandscheveld, Elim en Zuidwolde. Oftewel, het gros van het gebied van het District Hoogeveen van de LO stond onder gewapenderwijs onder leiding van KP-man Rieks Zomer.

De BS werd gevormd door voormalige KP'ers, vertrouwde medewerkers van de LO, vertrouwde SDAP'ers en Communisten in spé, en anderen, die rond de bevrijding vertrouwd leken. Ze schoonden hun eigen gebieden van NSB'ers en andere niet vertrouwde personen. Daarna hieven de ploegen zich op, en wie nog door wilde, die ging over naar de officiële BS onder leiding van een commandant uit Hoogeveen. In Oosterhesselen werd nog min of meer een 'staatsgreep' gepleegd, door dat Hemke van der Zwaag met wapens van Rieks en mannen uit Nieuwlande het bestuur overnam, tot vanuit Assen een waarnemend-burgemeester werd benoemd.

Al dit tijd was men ook nog altijd bezig met het onderdak verlenen, verplaatsen van personen en het voeden van de onderduikers, Joods en niet-Joods, als een organische eenheid, bezien over het gehele district. Dit netwerk gaf levenskansen voor honderden onderduikers. Exacte aantallen zijn niet te noemen. Om een idee te krijgen: in 1943 moesten alle voormalige militairen zich weer melden, voor hernieuwde krijgsgevangenschap. Voor de hele gemeente Hoogeveen ging het om 300-400 personen. Het gros kwam niet, en was daarmee onderduiker. Honderden mannen kregen een oproep voor de Todt. Dat ging om verplichte grondwerkzaamheden voor vliegveld Havelte of andere militaire werken. Het gros kwam niet, en was daarmee in principe onderduiker. Burgemeester Tjalma had alle mannen in de leeftijd voor verplichte dwangarbeid in Duitsland op papier aan de Duitsgezinde instanties overgegeven. Het gros van wie een oproep kreeg, om in Duitsland te gaan werken, dook onder. Al deze mannen werden bij arrestatie opgestuurd naar een kamp in Duitsland, of een instelling in Assen. Daarnaast waren er heel wat mannen om tal van redenen in het District Hoogeveen ondergebracht, die officieel elders woonden.

Dit alles dus nog los van de vele Joodse onderduikers. Yad Vashem onderscheidingen zeggen in deze niet zoveel, want wie niet direct in contact stond met Arnold

Douwes, werd niet voorgedragen. Het District Hoogeveen van de LO was dan ook zwaar belast met onderduikers, we kunnen gerust zeggen: gewoon huis-aan-huis. Dat kon, omdat er veel geïsoleerde en niet al te goed bereikbare woningen waren, omdat het gros van de bevolking zweeg, en omdat er massaal gefraudeerd werd met levensmiddelen en vee. Dat kon, omdat zwijgen de beste eigenschap was van het hele District Hoogeveen, een uitzondering daargelaten.

Binnen dit hele systeem was vanaf oktober 1944 een eenheid van de Landstorm actief, deel van het Duitse leger. Nederlanders onder leiding van Nederlandse SS-ers. Hun hoofdkwartier was een gevorderde school met nabijgelegen pastorie in Hollandscheveld. De terreur was zo groot, dat bij een telling op basis van wat rond 1990-1995 bij mij werd aangegeven, meer dan 200 zwaar mishandelde mensen werden genoemd. Er waren ook inwoners van het District zelf, die kozen voor de NSB, ook dat. Er waren ook verraders. Ook op Nieuwlande.

Een heel district in verzet. Eén dorp of één organisatie eruit halen, om welke reden dan ook, doet alle andere tekort, los van de vraag of het hele dorp aan het gewenste en naar voren gebrachte beeld voldeed. Geen van de dorpen kon het alleen aan. Als eenheid konden ze heel wat aan, al moet ook worden gezegd dat het maar weinig scheelde of uiteindelijk was bijna alles opgerold. Wat we zo ook tekort doen: het District Hoogeveen zelf, en al zijn medewerkers. Want iedere samenvatting is tekort door de bocht. Misschien is het een mooi beeld, om eens te kijken naar de bos pijlen in de hand van de Nederlandse leeuw, zoals deze voorkomen in de oude wapens van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Een enkele pijl zou breken. Als bos waren ze daar te sterk voor, doorstonden ze alles.

RANDOM TWEE CEREMONIES

Als in 1985 de bekende ceremonie wordt gehouden, waarbij Nieuwlande als dorp de Yad Vashem onderscheiding krijgt uitgereikt, is er een begeleidend artikel in het NRC-Handelsblad, in de editie van 12 april. Nieuwlande heet een dorp van rond 1200 zielen in Zuid-Drenthe. In de oorlog waren er amper 800, lezen we. *“Allen die er destijds bij waren en het gisteren konden navertellen, zijn er rotsvast van overtuigd dat Nieuwlande in de bezettingsjaren de grootste onderduikdichtheid van Nederland had. Te bewijzen is dat niet, omdat die dichtheid nooit tot in detail – per stad, dorp of zelfs gehucht – is onderzocht. Daarom is men bij het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie te Amsterdam geneigd tot enige reserve waar Nieuwlande als recordhouder wordt opgevoerd. Een zegsman van dat instituut noemt vooral Aalten in de Gelderse Achterhoek een bekend onderduikadres en verder regio’s als het Friese platteland, delen van Limburg en het Westland.”* Aldus de krant. Kortom, ook dan al twijfels over de beeldvorming, en dat terwijl men de eigen bevolking op dat moment ook nog veel te laag inschat.

“Samen met Léons en de in Jeruzalem woonachtige Chaim Roet heeft Douwes de namen opgespoord van de onderduikers en zij die hen hulp verleenden. Het werk is overigens nog niet voltooid. Naar nog meer bewijsmateriaal wordt gezocht om op een later tijdstip een nieuwe groep voor hun hulp te kunnen belonen.” Dat lezen we als het Nieuwsblad van het Noorden op 14 maart 1985 verslag doet van het onderscheiden van 212 personen die in het netwerk van Douwes en Léons hulp hebben verleend aan Joodse onderduikers. Want dat kan onze conclusie zijn, in deze.

Er werd gezocht in het eigen netwerk. De 212 personen en de anderen daarna maakten deel uit van de 139 huishoudens die uiteindelijk werden beloond, voor de hulp aan Joodse onderduikers. Dat er in het buitengebied van de gemeente Hoogeveen ook onderduiklijnen werkzaam waren vanuit de SDAP, het communistische verzet en lijnen via het medische verzet en specifieke persoonlijke contacten, dat lag buiten hun aandachts- en onderzoeksgebied. Ook LO-lijnen die niet werkten met Arnold, bleven buiten dit onderzoek. Deze mensen zijn nooit meegenomen in welk onderzoek van het Yad Vashem dan ook, omdat er niemand was die dit werk op zich nam, net zoals Douwes en Léons het deden voor hun eigen netwerk. Dit maakt de beeldvorming nog schever. Zoals gemeld: de eindverantwoordelijke voor de LO in de regio, en ook voor Nieuwlande, Arnold Zandbergen, is ook nooit voor zijn werk beloond. Arnold werkte niet met hem samen, dus telde het niet. Ook degenen die zorgden dat de Joodse onderduikers voldoende bonnen kregen, en daarvoor soms werden doodgeschoten, werden niet beloond.

HET ONTSTAAN VAN DE BEELDVORMING

Vooruitlopend op een afgeronde samenvatting, kunnen we stellen dat er niets overeind is gebleven van de beeldvorming rondom Nieuwlande, zoals deze is verspreid door het Yad-Vashem instituut en tal van andere instanties, die zich op het onderzoek van dat instituut baseren. Hoe is het mogelijk dat dit zo is gelopen? Hoe kon de beeldvorming zo scheef groeien? Dit is een proces dat zich alleen met zekerheid laat vaststellen als het ter plekke gevolgd kan worden, maar er zijn achteraf wel bepalende factoren te benoemen.

De algemene stelling was: zwijgen over wat je niet hoeft te delen, hoe meer mensen iets weten, hoe makkelijker uit kan komen waar je mee bezig bent. Mijn gelijknamige grootvader verwoordde dit zo: *“Zwiegen doeje allint, zingen doeje mit me-naar.”* Je leefde in een soort celverband. Dit hield voor de onderduiker in dat de wereld beperkt was tot de gezinnen waar men als onderduiker welkom was. Voor de organisatie was dit al niet anders. Je kende alleen wie je kennen moest. Predikant ds. Hoogkamp van Elim vertelde mij dat hij niet samenwerkte met de Hervormde predikant, hem ook niet echt vertrouwde, en van Hervormde zijde weet ik dat deze predikant weer geen vertrouwen had in ds. Hoogkamp en daarom geen samenwerking zocht. Beiden zaten in het netwerk van de LO, maar beiden hoefden elkaar niet te kennen volgens de leiding boven hen, en dus kenden ze elkaar niet. Men was niet op zoek naar een algemeen beeld van Nieuwlande. In de herinnering bleef dan ook alleen dat gezin hangen, waar je ondergedoken zat of waar je mensen naar toe bracht. Dat kan makkelijk je herinnering gaan domineren. ‘Overal’ op Nieuwlande zaten onderduikers. De stap naar ‘de hele bevolking’ is dan niet zo groot, omdat het ging om de hele bevolking die je als onderduiker kende. Je kende niet dat deel van de bevolking dat niet met onderduikers bezig was.

Zowel Arnold Douwes als Max Léons waren betrokken bij een beperkt aantal huishoudens te Nieuwlande. Een totaaloverzicht was niet hun interesse en was niet in hun belang, dus in de oorlog werd er niet aan een bevolkingsonderzoek gedaan. In de herinneringen kwamen vooral DIE huishoudens weer boven, waar ze mee in samenwerkten. Ieder mens die over zijn jeugd praat, en daarbij in gedachten terug zal gaan naar de straat waarin hij/zij opgroeide, zal er slechts een beperkt beeld van geven. Arnold Douwes heb ik leren kennen als een man die sprak en dacht in uitersten. Genuanceerd nadenken over zaken was moeilijk. Wat we in dit onderzoek

hebben gedaan is juist genuanceerd kijken naar Nieuwlande en omstreken. Dat zou Arnold Douwes ook niet uitgekomen zijn, als dat was gebeurd in de jaren '80 van de vorige eeuw. Voor hem, in zijn beleving, was héél Nieuwlande vol met Joodse onderduikers. Dat beeld had hij nodig voor de Yad Vashem-status van het hele dorp. Dan kon hij genuanceerd denken ook niet gebruiken, dat stond zijn doel in de weg.

Opmerkelijk is wel dat nóch door of in opdracht van het Yad Vashem-instituut, noch bij het onderzoek voor het boek *'Nieuwlande 1940'45. Het dorp dat Zweeg'* het tot historisch onderzoek is gekomen. Zowel het instituut als de auteurs van het boek hebben volledig vertrouwd op de 'oral history', de herinneringen, hoe vervormd die ook blijken te kunnen zijn, als je dat proces analyseert. Mogelijk speelt hier ook bij mee dat er flink wat weerstand verwacht kan worden als je gemythologiseerde oorlogsbeelden toetst aan de realiteit. Reacties zijn vaak heftig. Er is een identiteit opgebouwd rondom deze beeldvorming, een verhaal van en rond een dorp. Maar als de toetsing er niet is, op de momenten dat je zou verwachten dat hij er wel zou zijn, gewoon omdat mensen geschiedenis beogen te beschrijven of aan formeel eerbetoon doen, dan maak je het alleen maar ingewikkelder. Wie dan wel aan toetsing doet, krijgt van alles over zich heen en zal moeten horen dat hij/zij zo arrogant is dat hij/zij het beter weet dan eigen auteurs en een wereldwijd gerenommeerd Joods instituut. Dat maakt de drempel tot toetsing nog hoger. Ik weet het, het is mij ook allemaal al verweten. Maar mag ik zwijgen over wat bronnen me heel concreet te zeggen hebben? Moet ik mijn mond houden omdat sommige bestuursleden niet open staan voor onderzoek?

Wat ook meegespeeld zal hebben is het gebrek aan toetsing in het schrijverscircuit in Hoogeveen en omstreken. De kopstukken, dr. Jaap Wattel en Lammert Huizing, heb ik beiden persoonlijk gekend. Wattel deed gedegen onderzoek, voor hij iets publiceerde, zou zijn eigen oudere teksten niet zomaar her-publiceren zonder deze te toetsen aan wat daarna was gepubliceerd, maar hield zich niet bezig met de oorlog en zou Lammert Huizing niet corrigeren. Lammert Huizing was hoofdredacteur van de Hoogeveensche Courant, en in die functie vraagbaak van tal van organisaties in en buiten Hoogeveen. Hij deed zelden verdiepend onderzoek. Zijn werk bestaat voor het merendeel uit informatie uit interviews, die niet getoetst zijn, en overname van delen uit teksten van derden. Voor Lammert Huizing was het mooie verhaal van belang, dat willen mensen horen, was het antwoord als je vroeg waarom hij iets publiceerde terwijl het inhoudelijk rammelde. Omdat hij op een voetstuk stond en staat is wat hij zei en schreef onwrikbaar waar, voor velen, ondanks het gebrek aan verdiepend onderzoek. Hij bevestigde naar buiten toe alles wat mensen vertelden, en ging zelfs – zo heb ik ervaren – zover dat hij onderzoek niet ondersteunde, als dat een kritische noot zette bij de overgeleverde mooi vertelde mythologie. Binnen deze kaders, zoals ik ze hier heb beschreven, snap ik dus helemaal waarom de mythologisering zo uitgebreid in stand is gehouden. Andere verklaringen zijn welkom.

Terug naar de mythe lijkt me niet mogelijk, voor wie serieus met de oorlog bezig wil. De boodschapper verketteren helpt ook niet. Het is geen taak van historici en mu-sea om mensen op het verkeerde been te zetten. Overigens is de opvolger van Lammert Huizing in de redactie van de Veenmol het daar niet mee eens. Op de vorige uitgave van deze publicatie (april 2021) reageerde Henriëtte Meppelink in de Hoogeveensche Courant met: *"Ik kan het niet anders dan met Lammert Huizing, die tevens jarenlang hoofdredacteur was van deze krant, eens zijn. Soms is het ge-*

woon mooi om in sprookjes te geloven, of ze nou waar zijn of niet.” Goed om te weten, als De Veenmol, het periodiek van de Historische Kring Hoogeveen, als bron wordt gebruikt. Waarheidsvinding is ondergeschikt aan een mooi verhaal.

RUTGER BREGMAN EN ARNOLD DOUWES

In de periode dat het bevolkingsonderzoek naar Nieuwlande in oorlogstijd liep, deed auteur Rutger Bregman onderzoek naar Arnold Douwes, voor een eigen publicatie. Het verscheen op 23 april 2021. Met alle respect voor het werk van Rutger Bregman moeten we helaas ook constateren wat er gebeurt als onderzoek alleen plaats vindt op basis van publicaties, en als die publicaties vooral een mythe in stand houden. Rutger Bregman is historicus. Veelal doen historici ook onderzoek in bronnen. In het Dagblad van het Noorden van 24 april 2021 lezen we in een interview dat hij zich onder meer heeft laten leiden door het uitgegeven dagboek van Arnold Douwes. Als dat door het NIOD wordt onderzocht en begeleid, dan krijg je de indruk dat eigen onderzoek in deze overbodig is. Ik weet het. Overkwam mij ook vele malen. En als medewerker op de achtergrond bij het tot stand komen van de uitgave van het uitgegeven dagboek heb ik me ook laten leiden door het NIOD. Ik had toen al moeten zien dat er onderzoek miste.

Rutger Bregman is de auteur van het bekende boek *‘De meeste mensen deugen’*. Maar hoe kon het dan dat er in de oorlog zo weinig mensen in verzet kwamen? *“En toen ontdekte ik dat er tijdens de oorlog in Nederland, in Drenthe, een dorpje was, waarin bijna iedereen een held was. Nieuwlande.....”* Zo opende hij het gesprek in het TV-programma ‘Op Eén’ van 26 april 2021. Dat zijn er dan wel heel erg veel geweest, in Nieuwlande. Hij is iets genuanceerder in het boekje waar het over ging, getiteld: *“Wat maakt een verzetsheld?”*, maar ook daar komt hij tot extremen. We bladeren door het boekje en bij de bladnummers gaat het over de papieren uitgave.

“Aan het eind van 1943 was er in heel Nieuwlande geen plek voor onderduikers meer te vinden. Grofweg één derde van de inwoners was al ‘duikelaar’ en dus moesten Arnold en Max uitwijken naar de omliggende dorpen. Het werd steeds moeilijker om het netwerk bij elkaar te houden. Er waren duizenden guldens en voedselbonnen nodig om eten te kopen en er moesten voortdurend onderduikers worden verplaatst als er gevaar dreigde, en er moesten tal van ruzies en akkefietjes worden opgelost.” (blz. 38.)

Een derde was onderduiker? We hebben hiervoor gezien dat de eigen bevolking van Nieuwlande ongeveer 2420 mensen groot was. Als ze verhoudingen zo waren dat eind 1943 grofweg een derde onderduiker was, waren er dan ongeveer 1210 Joodse onderduikers in Nieuwlande? Bregman heeft het alleen over Joodse onderduikers en doorrekenend komen we op dit aantal uit. Achterin het boekje (blz.61) is nog genoemd dat Arnold betrokken was bij het redden van ongeveer 350 joden, onder wei 100 kinderen, zoals werd onderzocht door Yad Vashem. Als we *dat* doorrekenen, komen we op een vaste bevolking van ongeveer 700 mensen. Feitelijk is de bevolkingsgrootte meer dan 3x zoveel geweest. Conclusie: Rutger Bregman is niet op de hoogte geweest van de omvang van de bevolking van Nieuwlande, en dat kan van invloed zijn geweest op zijn totale beeld van de situatie. Op zich niet zo raar natuurlijk, het onderzoek dat u nu leest was nog niet gepubliceerd, maar ook hij liet zich net als mij leiden door het NIOD en het door hen uitgegeven dagboek van

Arnold Douwes. Zoals geconstateerd: wat jammer dat in de fases van wetenschappelijk onderzoek een zo belangrijke basis als een bevolkingscijfer gewoon is overgeslagen.

Arnold kwam in contact met Johannes Post via 'de lokale dominee' (blz. 12). Het is Bregman blijkbaar ontgaan dat dit het hoofd was van de LO van Hollandscheveld, dat dit niet de lokale dominee van Nieuwlande was, en dat hij ook al via de LO-lijn bij deze Hollandscheveldse dominee in huis was gekomen. Het begrip 'LO' komt in het boekje helemaal niet voor. Dat hij zonder die LO zijn werk niet had kunnen doen en in menig opzicht steunde, leunde of terugviel op de LO in de dorpen rondom de streek Nieuwlande, en dat hij zelf met contactpersoon ds.Hoogkamp 'gewoon' de LO van Nieuwlande uitmaakte, dat lezen we nergens.

Interessant is de vraag wat nu een verzetsheld tot verzetsheld maakte. Bregman haalt daarbij het onderzoek aan van de Poolse professor Samuel Oliner (blz.20 e.v.). Een paar conclusies: Gevoelens zijn bij verzetsmensen 'overrated, overschat, want veel verzetsmensen onderdrukken ze juist. Het ging in veel gevallen om mensen met een gelukkige jeugd, en liefhebbende ouders, zonder autoritaire regels, die juist daardoor zichzelf zelfverzekerd konden opstellen, met een goed ontwikkeld normen en waardensysteem. In de derde plaats is het opvallend hoe prominent aanwezig juist niet de liberalen waren, maar de mensen uit de groepen met duidelijke visies en structuren, zoals de communisten en de gereformeerden. Persoonlijk zou ik daar ook de confessionele Hervormden aan toe willen voegen, maar die worden door velen ook weer gezien als gereformeerden, tja hou ze maar eens uit elkaar. Niet de 'redelijke meerderheid', maar de mensen uit de flanken kwamen tot opstand, verzet (blz. 26). Dat ging gepaard met tolerantie voor andersdenkenden. (idem.)

Helaas liepen deze lijnen in het verzet nogal eens los van elkaar overal door Nederland. De LO (gereformeerden en andere confessionelen) werkte in de regio Hoogeveen niet samen met de communisten en niet met de Rooms Katholieken. Maar wat maakte nou de verzetsheld? Oliners onderzoek gaf aan dat 96 procent van de ondervraagden pas in actie kwam toen hij door een ander gevraagd werd om een Jood te helpen. Persoonlijk moest ik bij deze conclusie denken aan mijn theologische studie, toen we de filosoof Levinas behandelden. In het aangezicht van de ander wordt ik mezelf, maar in dat aangezicht van die ander zie ik tevens het Hogere en kom tot de vraag.... Wat kan ik voor je doen?

Dit zijn zeker interessante onderzoeksresultaten over een hele groep. Maar was dit wat Arnold tot verzetsheld maakte? Ik lees het niet in het boekje, maar hoor het wel als Rutger Bregman over Arnold spreekt: zijn boosheid. Bij Arnold speelden emoties juist een grote rol. Hij was doorlopend boos. Hij vertelde mij tevens dat hij ervan uitging dat hij de oorlog toch niet zou overleven, maar zo lang hij op vrije voeten was, zou hij er alles uitslepen, de Duitsers op alle gebied zoveel mogelijk tegenwerken. Dat maakte Arnold tot de verzetsman. De boosheid. Speelde bij Arnold ook het vragen en gevraagd worden? Diverse gezinnen waar 'zijn' onderduikers naar toe gingen waren al geworven door anderen van de LO. Waar ze voor het eerst iemand onder wisten te brengen, was dat nogal eens niet omdat dit gezin gevraagd werd, maar was het een vorm van manipulatie. Men had weinig keus. Over keus: *"Een verslaggever van The Jerusalem Post vroeg Arnold waarom hij zijn leven had geris-*

keerd voor anderen. 'Ein breira', zei hij. 'Geen keus'." (blz.61). Wat voor mij als open vraag is blijven hangen, is of Arnold Douwes geen keus had omdat je je wel tegen de Duitsers moest verzetten, vanwege hun vervolgingen, of dat hij geen keus had omdat hij met zijn persoonlijkheid op geen enkele manier tot een onopvallende levensstijl kon komen. Hij was, over zijn hele leven gezien, nogal eens een onmogelijk mens, die in onmenselijke omstandigheden terecht kwam, en juist daardoor tot het onmogelijke kwam. Maar dan alleen omdat hij dat kon in een netwerk, dat op kon vangen wat hij liet liggen.

Het boekje geeft meerdere mooie voorbeelden van ondergronds werk. Wie het dagboek van Arnold Douwes kent, zal er al wel over gelezen hebben. Het verzetswerk in het Franse Le Chambon-sur-Lignon wordt nog eens weer aangehaald. Bregman heeft dat en het verzetswerk in Nieuwlande niet echt met elkaar vergeleken. Hij lijkt mee te gaan in de stroom die dit aan elkaar gelijkend stelt. Mooi is dat werd aangehaald dat verzet er kwam als een kleine groep van morele leiders ter plaatse in verzet was gekomen. Dat was nou net wat in Nieuwlande ontbrak. Ja, Johannes Post was er woonachtig, maar die liet het juist over aan Arnold, Max en ds. Hoogkamp. O, die ds. Hoogkamp lezen we trouwens nergens over bij Bregman. Klopt, in het dagboek van Arnold Douwes wordt zijn rol niet zo duidelijk, maar Bregman had toch onderzoek gedaan?

"Er is geen natuurwet of hogere macht die garandeert dat het goede uiteindelijk overwint. (...) Als er rechtvaardigheid bestaat in deze wereld, moet ze uit onszelf komen. En als wij het laten afweten, dan is er geen gerechtigheid. Dit was precies de reden waarom Jodenredders in de Tweede Wereldoorlog hun leven riskeerden voor anderen. Want als zij het niet deden, wie dan wel?" (blz.55.) Dit klinkt na diverse aanhalingen van onderzoek van derden als een deel van wetenschappelijk onderzoek, maar persoonlijk denk ik dat hier ook een invulling van Bregman in zit. En dat is natuurlijk niet erg, maar je mist dan toch echt wel hoe de christenen in de LO er tegenaan keken, ook in het rayon Hoogeveen, waarin het boekje geplaatst wordt gezien de centrale positie van Arnold Douwes. Al gold dit niet voor Arnold, velen om hem heen zagen zichzelf als verlengstuk van het Hogere, geroepen door het Hogere om juist WEL wat te doen, opdat zo uiteindelijk het goede zou overwinnen.

"In 1985 ontvingen 212 redders uit de omgeving Nieuwlande (117 uit het dorp zelf) de eretitel van Yad Vashem. Het was de eerste keer dat een heel dorp tot 'Rechtvaardige onder de Volkeren' werd uitgeroepen." (Blz.61). Een uitspraak in de geest van de verzetsmythe rondom Nieuwlande. Een verzetsmythe die in heel Nederland heeft gespeeld. Bregman haalt in zijn inleidende alinea's ook de 'verzets-mythe' aan. *"Na de oorlog deden veel Nederlanders alsof ze in het verzet hadden gezeten (...) de fictie dat we als dapper landje massaal in opstand kwamen tegen het Duitse gezag"*, zie blz. 10. Een inmiddels door historici doorbroken mythe, maar gezien de studie rondom feiten en fictie van Nieuwlande in oorlogstijd kunnen we zeggen dat het onderzoek dat u nu leest nog op een restant van die mythe is gestoten, de mythe rondom Nieuwlande. Bregman constateert vervolgens: *"Maar als het erop aankwam, bleven de meesten passief. De meerderheid is nu eenmaal geen held."* In die zin was ook de bevolking van Nieuwlande niet anders dan de rest van Nederland. De meerderheid liet het gebeuren, zien we op basis van de bevolkingcijfers, maar Bregman kent dat verschil niet.

Nieuwlande is echt wat bijzonders, in zijn beeldvorming. Hij geeft voer aan de mythevorming. Nieuwlande als een soort Asterix en Obelix-dorpje, tegen de rest van de boze wereld. Het geeft aan hoe belangrijk is dat het museum 'De Duikelaar' de feiten van de regio gaat uitdragen. En Nieuwlande had daar een stevige plaats in. Samen met de hele regio. Ere wie ere toekomt, zonder wie dan ook achterruit te duwen. Maar het maakt ook duidelijk wat er gebeurt als men dat NIET doet. Iedere goedwillende publicist die niet de kans heeft of de moeite wil doen om AL het onderliggende onderzoek over te doen, wordt onmiddellijk meegesleurd in een stroom van informatie, waarin de geweldige mensen van Nieuwlande als uitzonderingen in Nederland op de voorgrond staan. Als dat niet klopt, moet je dat niet doen.

TOT SLOT

Als het museum De Duikelaar in Nieuwlande flink geprotesteerd heeft, omdat het namenmonument voor 104.000 Nederlandse Joodse doden volop in de publiciteit heeft gestaan, gaat de NOS aan de gang met een documentaire. Reden van het protest: geen gelijkende aandacht voor Nieuwlande. Het dorp waarvan Arnold Douwes dus ronduit zei dat hun aandeel in de redding van Joodse burgers nog geen halve promille was van het getal aan doden op het Amsterdamse monument. De NOS pakt op 4 mei 2022 breed uit met een app, een documentaire en volop aandacht voor de herdenking in Nieuwlande. We doen het hier met enkele citaten:

“Op het eerste gezicht vooral een klein dorp met maar een paar straten en nog geen 1000 inwoners.” En: “Meer dan 300 Joden uit het hele land (en ook anderen die op de vlucht zijn voor de Duitsers) duiken onder in en rond het Zuid-Drentse dorp en overleven op die manier de oorlog.” “Een groot deel van het dorp werkt mee en zwijgt daarover.” “En hoewel bijna iedereen van het onderduikersnetwerk wist, sprak niemand erover.”

Wat valt er nog van te zeggen? Onderduiken alleen is niet genoeg, er is een hele organisatie omheen nodig. En die had Nieuwlande alleen niet. De grenzen van Nieuwlande of 'de omgeving van Nieuwlande' hielden ook echt op, waar die van Elim, Hollandscheveld en Geesbrug begonnen. De NOS had het over een groot deel van het dorp, dat meewerkte, cijfers uit een simpel onderzoek geven aan dat 90,5% niet meewerkte aan de opvang van Joodse vluchtelingen, hoe vaak moet dat nog naar voren worden gebracht? En verwijzen naar 'anderen', niet-Joodse onderduikers, dat gebeurde overal in het District Hoogeveen van de LO, huis aan huis bijna.

De NOS heeft telefonisch contact gehad met de auteur dezes, kende het onderzoek, maar schoof dat blijkbaar terzijde. De NOS ging mee in de propaganda van het dorp. Het bestaan van Geesbrug werd min of meer ontkend. Twee geïnterviewden woonden daar, in de oorlogsdagen. Een bij de uitzending over Nieuwlande betrokken persoon vatte vooraf naar de auteur dezes toe zijn houding zo samen: *“Ik hebbe niks mit onderzuuk, we weet het zöllef wel!”*

Ik gun Nieuwlande alle eer die het verdient. Ik gun Arnold Douwes alle eer die hij verdient, maar Arnold Douwes is niet Nieuwlande, en omgekeerd ook niet. Ik gun alle andere dorpen in het District Hoogeveen van de LO de eer voor hun rol in de oorlog, en de aandacht voor hun lijden. Maar hoeveel mensen ga je tekort doen, als

je alles in je eigen richting trekt? En we gaan gezamenlijk onderuit, als er een onderzoeksjournalist van welke omroep dan ook serieus aan de slag gaat, en de hele luchtballon van Nieuwlande doorprikt. Wat betreft eer, geen idee of het een officieel gezegde is of niet, maar:

“Aj een vèere in een konte wilt stikken, zuuk dan wel de goeie konte.”

SAMENVATTING

Nieuwlande was niet vol, zoals Max Léons schreef, en was geen dorp van 700-800 inwoners met slechts enkele tientallen boerderijen. Nieuwlande was geen dorp van 117 inwoners dat collectief besloot om de Joodse onderduikers te helpen, zoals het Yad Vashem-instituut nog steeds naar buiten brengt.

Het aantal onderduikers van Joodse afkomst was hooguit 50, volgens Arnold Douwes, 70 volgens Léons en in de 80 volgens ds. Hoogkamp, niet de honderden waarover we soms horen en lezen, en aangezien misschien niet alle personen alle onderduikers goed op het oog hadden, zou een getal dat iets hoger uitvalt ook aanmerkelijk kunnen zijn, maar waar we er tientallen meer in de cijfers meenemen, zijn we ongefundeerd aan het speculeren. Deze Joodse onderduikers woonden in een streekdorp van ongeveer 1720 inwoners, verspreid over 374 huishoudens, waarbij slechts 12,03% van de huishoudens bij de Joodse onderduikers betrokken was. Dat is globaal gezien 1 op de 8 huishoudens. Als we de grens tussen Nieuwlande en Geesbrug aanhouden, zoals deze in de oorlog werd gezien, ging het om 10,51% van de bevolking van Nieuwlande. Dat was dan ook niet heel Nieuwlande, dat was een kleine minderheid, maar die was in Nieuwlande wel wat groter dan elders in Nederland. Daarmee heeft het dorp alsnog een bijzondere geschiedenis. Als we het perspectief van de oorlogsjaren aanhouden, doen we Geesbrug ook niet tekort. Net als andere streken, doen we namelijk ook Geesbrug zeer tekort, als we alle eer naar Nieuwlande trekken.

De oorlogsgeschiedenis deelt het dorp met de omliggende gebieden. De Yad Vashem-onderscheiding is toegekend op basis van een hele regio, en hoort aan die regio, als we zien op welke ‘Rechtvaardigen’, onderscheiden personen, deze onderscheiding gebaseerd is. Vooropgesteld dat de onderscheiding gegeven zou zijn, als het Yad Vashem-instituut alle informatie zou hebben gehad, die we nu kennen. Die regio heet niet Nieuwlande of Nieuwlande en omstreken, want dan doen we de andere dorpen en streken weer tekort. Wat we ons tevens kunnen afvragen, is of een dorp een dergelijke onderscheiding heeft verdiend, als een grote meerderheid zich afzijdig hield. Wie de roem verdient, is het hele District Hoogeveen van de LO. Het dorp Nieuwlande kon zonder dat geen hulp verlenen.

***90% van Nieuwlande in oorlogstijd hield zich
niet bezig met hulp aan Joodse vluchtelingen.***

Nieuwlande is niet vergelijkbaar met Le Chambon-sur-Lignon, ondanks dat beide als dorp/streek met een Yad Vashem-onderscheiding zijn beloond. Als Nieuwlande wel in aanmerking zou komen, en het Yad Vashem-instituut zou dat nog steeds vinden, dan verdienen ook andere regio's in Nederland onderzocht te worden.

Ook het netwerk van Arnold Douwes viel voor een flink deel samen met het District Hoogeveen van de LO, de Landelijke Organisatie van hulp aan Onderduikers. Het

lijkt me zinvol om bij toekomstige publicaties rekening te houden met de feiten, zoals die nu voor ons liggen. Het is tevens een basis voor reacties via de moderne media. Het was bijzonder wat er in Nieuwlande gebeurde, maar het was niet alleen Nieuwlande, het was een hele regio c.q. een heel district dat zich inzette voor Joodse vluchtelingen, en anderen. Er was verzet IN Nieuwlande, dat is wat anders dan dat we zeggen dat Nieuwlande als dorp of streek in verzet was. En er was verzet, en flink verzet ook, in het hele District Hogeveen van de LO.

Albert Metselaar, Hogeveen, 10 mei 2022

SUMMARY AND MORE

"A unique instance of collective rescue took place in the Dutch village of Nieuwlande. In 1942 and 1943 the village inhabitants resolved that every household would hide one Jewish family or at least one Jew. Given the collective nature of the activity, the danger to the village was small – there was no fear of denunciation since all the village dwellers were partners to the "crime". All 117 inhabitants of that village were recognized as "Righteous Among the Nations". This is what we read on the website of Yad Vashem. The village should be as important as Le Chambon-sur-Lignon, and both areas received a Yad Vashem-medal. Only this two areas, in the whole world. How much Jews were saved in Nieuwlande? Some people speak about 300 or 400 Jews. What are the facts?"

Albert Metselaar studied theology and history and did research about mayor Tjalma of Hogeveen, Drenthe, in the area of Nieuwlande. He was the first Dutch mayor that gave all the information about his Jewish people in Hogeveen tot he Nazi's. Albert also researched the terror of the SS in that area, and brought the cruel terror of two of them (Auke Pattist and Dirk Hoogendam) to the daylight. In that period the Dutch government changed its position and asked the German government to start research and initiate persecution about the former Dutch SS soldiers, living in Germany. Albert studied the meaning of the shofar and is for so far as known the only Christian theologian in the Netherlands or Europe to graduate from the biblical backgrounds of this instrument. He is one of the members of the Stolpersteine-project in Hogeveen, near Nieuwlande. He also started to research all the files in the archives about the village Nieuwlande. The facts were overwhelming.

The area of Nieuwlande, as it was described in the book "Nieuwlande, het dorp dat zweeg" (Schonewille, Engels, Van der Sleen, published Nieuwlande 1993) was in the war a village with 526 families and about 2420 people living in houses with 'Nieuwlande' in their documents. So if you talk about 'Nieuwlande', you do not talk about 117 people, you mention 2420 people. In that book, we find 50 families that had hiding places for Jewish refugees. That means: only 9,5% of the families gave hiding places for the Jewish refugees, more than 90% did not. There was no collective decision to help them. An important file for information about the war in the south of Drenthe, where we find the village of Nieuwlande, is the diary of one of the leaders of the resistance: Arnold Douwes. He wrote that it was difficult to find hiding places. In the village nobody would talk, about the hiding places, that was told after the war. But there were several examples of betrayal. Not more than anywhere else, but the village was not the special place that was told and written on the website of Yad Vashem. The village was absolutely not an area like Le Chambon-sur-Lignon. Even Arnold Douwes told that there should have been no

more Jews in Nieuwlande than 50, after the village received the Yad Vashem-medal. What happened in Nieuwlande, was not limited to Nieuwlande, but was a part of the history of the 'District Hoogeveen' of the LO. The LO was the organisation that gave hiding places to Jewish- and not-Jewish refugees in the Netherlands, and had an own district in Hoogeveen. Nieuwlande was part of that district. Leader of the district was Arnold Zandbergen. He never received a Yad Vashem. People where shot dead for helping the refugees, also helping the Jewish refugees in Nieuwlande, but where not mentioned and did not receive a Yad Vashem-status of Righteous of the Nations for what they did.

Speaking about the area of Nieuwlande: that stopped where the area of Geesbrug, Hollandscheveld, or Elim began. We can not talk about Nieuwlande as a county or a district. Yes, there was a district, but that was nog Nieuwlande, that district was called District Hoogeveen of the LO, the national resistance. All the organisations and villages in that district worked together against the nazi's, and all helped Jews. Nieuwlande could not work alone. Giving all the honour to Nieuwlande, is hanging a medal on the chest of one person, where the group did the work. What went wrong?

Arnold Douwes absolutly wanted Nieuwlande to have a Yad Vashem-medal, the whole village. He threatened to chop down trees in the wood of the Righteous in Jerusalem, if Yad Vashem dit not give Nieuwlande that medal. His wardiary is used to prove how many people gave hiding places for Jewish people. In that diary we can find information about 250 Jewish people. But not only in Nieuwlande, also in the wide area, and a lot of places and villages in the south of Drenthe, where we find the District Hoogeveen of the LO. In the mind of Arnold Douwes, Nieuwlande was only a little area. That was confirmed by his colleague, another leader of the resistance. But in the war, you only had contact with people of the resistance, not with the rest of the village you where living in. Yad Vashem did not research Nieuwlande in war-time. Yad Vashem did not research the whole large county where Arnold Douwes was working. Yad Vashem did not research District Hoogeveen of the LO. The organisation just beleaved Arnold Douwes, and researched one thing: did a family he mentioned really help Jewish people? Yad Vashem did not look for more families in that county, and a lot of people where skipped, also Arnold Zandbergen, the leader of the District Hoogeveen of the LO. Arnold Douwes was believed, and in that time a journalist of a local paper published about the more than 300 Jewish refugees in Nieuwlande. The journalist did not the research we have done today. He also believed Arnold Douwes. And Arnold Douwes had only one goal: bring the Yad Vashem medal to the village of Nieuwlande. He had a very narrow view on his waryears. We can not say that he was lying, but he did not speak the thruth, and did not control his own story. He trusted his own memory to much. And he had no problem with that, because he wanted to reach his goal.

How should we act now? Yad Vashem can change the information on the website, because the institute has a good name and now we know the thruth, we can not speak about facts that where mythological stories. Yad Vashem also needs tot think about the situation about Nieuwlande. Did the village really earn the Yad Vashem-medal? Probably the District Hoogeveen of the LO should also get a special status? Or just remove the status of Nieuwlande? Or give more areas the status like Nieuwlande, all areas that had 9,5% hiding places? Perhaps Yad Vashem wants to check all the information. No problem. Everybody can check it. Just go tot he archives of

the area of the District Hoogetveen. To do nothing is not an option. With giving a special status to a village, the village that was told to give hiding places in a collective decision, Yad Vashem gave a collective status to 90% of a village that did not earn it, and puts aside a lot of people who helped saving Jewish People in the district around. Following the vision of Arnold Douwes, without research, affects the credibility of Yad Vashem. No problem. It can be solved. But not with denying the facts.....

Heel kort samengevat:
(Very short summary:)

A quote of Arnold Douwes. How many Jews in Nieuwlande, 50, that would have been much. (means: 90% of the people there did not work with him.)

WIJ EN DE OORLOG

HOE MAKEN WE ER WEER 'WIJ' VAN?

©Albert Metselaar, Hoogeveen 2024 albertmetselaar@home.nl

Wij, de mensen in en rond Hoogeveen, de mensen uit die gemeente en de dorpen er omheen, we hadden wat gemeenschappelijks, want op de een of de andere manier hadden we wat rondom die plaats en die naam, en we waren bezig om uit een economische crisis te komen. Nee, leuk was het altijd niet en soms voelden we ons ook achteruitgezet, leek het bestuur alleen maar aandacht te hebben voor bepaalde delen van het gebied. Maar: We deden het goed, in ieder geval zo goed mogelijk. En die oorlog? Ja, we vingen vluchtelingen op, dus in het buitenland ging het helemaal mis, maar wij bleven toch neutraal? Ja, we hadden weer een aanslag op onze economie doordat we zoveel mannen moesten mobiliseren voor een groot leger, voor onze begrippen dan, maar het zou toch net als vorige keren weer mooi aan ons voorbij gaan? Dat waren de jaren '30.

Toen kwam de inval. Langzamerhand verdwenen rechten, maar we hielden ons goed. Dat de Joodse gemeenschap werd geïsoleerd, dat lieten we merendeels toe. dat onze burgemeester al in mei 1940 die gemeenschap op papier aan de Duitsers uitleverde, dat wisten we grotendeels niet. Maar al die andere maatregelen? We moesten toch wel weten dat de Joodse kinderen van de scholen werden gehaald, dat hun grond werd onteigend, dat hun winkels werden gesloten, of haben wir das nicht gewusst? Ja, een enkeling nam Joden onder dak, de rijke Joden, maar het gros en de arme sloebers lieten we gaan. Onze eigen ambtenaren en politiemensen werkten eraan mee. We lieten het gebeuren. Ook de streken die zich later het hardst op de borst zouden gaan slaan over hun inzet voor de Joden. Rond 2 oktober 1942 stak ook Nieuwlande geen hand uit, hoe hard ze rond de datum 2 oktober ook hun best doen om te laten zien hoeveel ze daarna deden.

Toen kwamen ze aan 'onze jongens', de niet-joden. De jeugd moest naar de arbeidskampen, om gehersenspoeld te worden, de jongemannen moesten werken in Duitsland, de voormalige soldaten moesten terug in krijgsgevangenschap. We ontwikkelden met alles wat we hadden een goedwerkende hulporganisatie voor de onderduikers en vingen tussendoor ook honderden Joden uit de rest van Nederland op. We deden het goed, we konden spreken van 1000-1200 mensen die we op de pieken onder onze hoede hadden, nog los van de onderduikers uit het eigen gebied die zichzelf wel konden redden. We werkten allemaal samen. Zelfs hier en daar met de socialisten. De dorpen rond Hoogeveen, het maakte niet uit in welke gemeente ze lagen, we werkten ermee samen, in één district. We waren als de bundel pijlen in de handen van de Nederlandse leeuw. Samen onbreekbaar, dachten we.

Het ging zo goed, dat we zelfs de belangrijkste bonnenleverancier waren voor de rest van Drenthe. Onze mensen, ze namen de leiding in de onderduikerswereld in Drenthe, met 5000-6000 onderduikers onder hun hoede. Ieder zijn taak. De één was gastadres voor onderduikers, het ene gebied had wat meer onderduikers uit de ene groep, het andere uit de andere, sommigen legden zich toe op overvallen op distributiekantoren en het opvangen van wapens, anderen op vervalsen. Wij, wij werkten als District in alles samen. Niemand kon zonder de ander. Wij, wij kwamen de oorlog zo wel door. Ja, die wel.

Er zijn heel wat mensen omgekomen voor de goede zaak. D-Day werd de dag dat drie mannen werden geëxecuteerd, Woeste Hoeve kende het bloed van het verzet van ons District, anderen kwamen om in kampen. Wij werden uiteindelijk ook nog eens één van de Duitse hoofdplaatsen van Nederland, toen na september 1944 hier een Duitse militaire opleiding werd geplaatst. De plaats Hoogeveen zat vol Duitsers. Nederlandse SS'ers kregen de leiding van een opleidingseenheid van de Landstorm Nederland. De ergste groep zat in Hollandscheveld, Nederlandse SS'ers van elders, die gewelddadige huiszoeken hielden, onder leiding van vooral Auke Pattist en Dirk Hoogendam. Meer dan 200 mensen werden mishandeld en verne-derd in de OLS in Hollandscheveld, door de Nederlandse SS. Nederlanders! Men-sen die onze mensen verrot sloegen.

En wij, wij vergaten de meesten, we herinnerden ons alleen degenen die dicht bij ons stonden. Wij vergaten mensen die hun steentje bijdroegen voor het totaal. Men-sen die niet genoemd worden, als je alleen je eigen stukje van de goede zaak naar voren zou halen, of die zelfs zou gaan opblazen, ten koste van de werkelijkheid. Maar zoiets doe je toch niet? Nee, dat zou je wel zeggen, zoiets doe je niet. Maar wij wel. De terreur was niet te harden, maar wij, wij kwamen die oorlog vaak wel door. Het verzet bleef bloeien, in de moeilijke kernen, en in het relatief veilige dorpje A. Wij kwamen die oorlog wel door. Ja, die wel.

Direct na de bevrijding hadden we al het probleem dat er mensen waren die zich beter voordeden dan anderen. Meikevers, noemden we die, of oorlogsprofiteurs. Het kwam tot een breuk in de AR-partij. Alteveer kwam met een eigen lijst. Het kwam tot een breuk in de SDAP, want een deel scheidde zich af als communisten. Dit mede onder invloed van uiterst linkse onderduikers in de oorlogsdagen. Het was geen 'wij en de oorlog' meer, maar mensen richtten de aandacht op zichzelf of hun eigen gebiedje. 'Wij', wij werden gebroken door de herstart.....

Boer C uit De Weide zette 13 Joden op een boeren wagen en kwam al in april 1945 met het verhaal dat hij die 2 ½ jaar in een hol in het hooi had zitten. Klopte niet en wat hij eventueel wilde verdoezelen, daar werd geen onderzoek naar gedaan. In dorp A beriep men zich erop dat er ruim 80 Joden ondergedoken waren geweest. Dorp B bleek uit verklaringen zeker net zoveel Joden ondergebracht te hebben, maar dat bleef buiten de aandacht. De doden, die kregen een voetstuk. De dokter van Bethesda kreeg uiteindelijk een compleet standbeeld daarop. Al die zusters in verzet, de sterke, creatieve en zwijgende vrouwen? Naamloos, zonder gedenkteken of erepodium.

Boer C zou uitgeroepen worden tot symbool van het Hoogeveense verzet, als tegenhanger van het werk van dorp A, maar na inlichten van een wethouder over een en ander kreeg die boer toch niet de status die sommigen hem wensten te ge-ven. Overigens wilde boer C helemaal niet samenwerken met het Hoogeveense verzet, waar hij wel de bonkaarten van kreeg. Later werd er nog actie gevoerd om het park bij het Raadhuis naar boer C te vernoemen, want hij moest en zou een hoge status krijgen. Zijn dochters begonnen zelfs te vertellen dat het verzet hem verraden had. Dat ging om een verzetsman die heel Noord-Nederland coördi-neerde. En dat boer C zelf ooit wat anders had verteld, dat wisten ze niet, want ze wilden niet praten met mensen die onderzoek deden. Er was zelfs een symposium naar boer C vernoemd, dat vanwege de corona niet doorging. Waarover? Dat sym-

posium? Over het verzet. Want hij was het symbool, toch? Wie iets daarover zegt, wordt door de familie voor NSB'er uitgemaakt.

Het al genoemde dorp A had de wind mee. Een dorpeling uit het verzet werd als gesneuvelde op een landelijk voetstuk gezet, en diens medewerker (of was het omgekeerd?) zorgde bij het Yad Vashem voor een erkenning van het dorp in verband met volgens sommigen 300-400 Joodse onderduikers, wat die medewerker overigens later zelf ontkende. Als er 50 in dorp A waren geweest was het al veel, zei hij toen. Wij waren geen 'wij' meer. Dorp A zei zelfs dat zij gezwezen hadden. Het klinkt als 'zij wel', en anderen dus niet. Dat is nogal wat. Ja, en dorp A zweeg ook over eigen verradersgevallen. Want die waren er ook. Maar ze hadden niks met onderzoek, zei een voorman van dorp A, ze wisten het zelf wel.

Dat de dokter van een ziekenhuis was vermoord, als represaille, bij Woeste Hoeve, dat was onverkwikkelijk. Niet de groep van Woeste Hoeve uit Hoogeveen en omstreken kreeg een monument, nee, die dokter alleen, en niet de vrouwen zonder wie hij het werk niet kon doen, om alle patiënten te kunnen helpen. We gingen zelf bedachte monumenten maken voor zelfbedachte gebeurtenissen. Enkele represaille-slachtoffers werden verzetsslachtoffers, terwijl de mensen uit het verzet zelf hen nooit als zodanig hadden gekend. We plaatsten een monument in een bos voor 5 mensen, terwijl er 8 waren vermoord. We sleepten er van alles bij en zetten er ook nog een bord bij dat het echt op die plek was, terwijl ooggetuigen wat anders zeiden. Wij wisten het toch zo goed? Wij hadden geen onderzoek nodig.

Cijfers en feiten waren niet echt van belang, het werd niet verder onderzocht. Als het verhaal maar mooi was. Overal in 'ons' gebied, het district dat in de oorlog de klus voor 1000-1200 mensen samen had geklaard, werd de aandacht van de top-prestatie van een samenwerkend verband binnen dat District Hoogeveen naar een sub-groepje getrokken. Iedereen zijn eigen sub-groepje.

Dat kon allemaal, want wie wist nog wat er gebeurd was? Freek de Jonge stierf in 1949. Zijn gezondheid was niet best, en wat hij had, gaf hij voor het verzet. Arnold Zandbergen ging nergens prat op. De verslagen van de LO en de KP lagen bij het RIOD, later het NIOD. Deels waren ze opgenomen in boeken, maar wie las die nog? En welke auteur durfde vrijuit te spreken? En iedereen die de feiten wel wist, of te weten kwam, kon zijn ogen en oren niet geloven. Wij waren een 'wij' geweest. In de oorlog had geen van 'ons' de klus alleen kunnen klaren! Maar als je dat naar buiten ging brengen, dan was je meteen iemand die de goeie naam aantastte van..... noem maar..... Want wij gingen niet meer voor wij, en iedereen die kritisch was, was een negatieveling, die persoonlijk werd ingemaakt, als men de kans er toe kreeg. Liefst achter zijn rug om, want wat hij wist, ja, dat wisten wij niet. En om dorp A alle kans te geven zichzelf te presenteren gingen we op jaarbasis 25.000 euro ter beschikking stellen. Niet voor 'ons', voor de 'wij', voor het verzet in het algemeen, en niet onder voorwaarden. Nog niet, tenminste. Voor dorp A.

Wij mobiliseerden en organiseerden kortom de versplintering en het profileren van diverse 'ikken' boven het collectieve 'wij' van de oorlog. Kortom, als je daar wat aan wilt doen, dan moet je wel goed gek zijn. Of je hebt gewoon een sterk rechtvaardigheidsgevoel, en je weet inmiddels ook heel goed dat veel weerstand te maken heeft met eigenbelang van degene die de geschiedenis geweld aan doet. Maar het is

toch te gek, dat wij als 'wij' door die oorlog kwamen, samen sterk, en dat we ons nu ten koste van anderen moeten profileren? Want hoe harder je de aandacht op jouw stukje richt, hoe meer je de rest van het District Hoogeveen van de LO de kop in drukt. Mensen die we in de oorlog nodig hadden. Mensen die elkaar nodig hadden! Hoe hoger welk erepodium en welk standbeeld voor welke partij, welke persoon of welke splintergroep/dorp ook wordt, hoe meer we in de schaduw ervan laten verdwijnen. Is dat wat we van de oorlog geleerd hebben?

Waarom herdenken we onze eigen mythe, en geven we geen voorlichting op basis van toetsbaar onderzoek, waarbij ook de nieuwe open archieven zijn betrokken? Wat doen we met onze jeugd, als we ze alleen onze oude fantasieën voorhouden? Hoe gaat die jeugd over ons denken als ze er later achter komen dat ze onjuiste informatie is voorgehouden, en wij niet deden wat we als organisaties van naam hadden moeten doen: onderzoek. In gesprek gaan met mensen die dat onderzoek voor ons willen doen. Vragen stellen aan historici die wat zeggen te weten. Ja, gek hè, dat die mensen hun mond niet dichthouden.

Blijft nog wel een vraag staan. Hoe kunnen wij weer 'wij' worden en samen al die mensen herdenken die samen ervoor zorgden dat wij de oorlog doorkwamen? Wij schieten elkaar niet neer, zoals in de oorlog wel gebeurde. Wat nu flink aan het misgroeien is, kan weer samen worden opgepakt, bijgestuurd, als een leilinde een mooie nieuwe vorm krijgen? Ja toch? Dat was toch wat men in de oorlog ook deed? Samen er de schouders onder zetten? Ere wie ere toekomt.